

A tanár szakos hallgatók gondolkodásbeli önállóságának vizsgálata a sztereotípiák és előítéletek mentén

KANOVSZKI RENÁTA ANIKÓ

Történelemtanár (MA), végzett hallgató

Szociálpedagógia tagozat, különdíj

Témavezető: dr. Hanák Zsuzsanna

1. Bevezetés

Vizsgálatom célja a tanár szakos hallgatók gondolkodásbeli önállóságának vizsgálata a sztereotípiák és az előítéletek mentén. A témaválasztásomat indokolja, hogy egyetemi képzésben részt vevő hallgatóként tapasztalataim azt mutatták, hogy a köz- és felsőoktatásban egyaránt megfigyelhető – a tanulók, ill. hallgatók körében – a személypercepcióban használatos túlzó sztereotípiák alapján történő gondolkodás. A féléves tanítási gyakorlat, illetve már pedagógusi munkám alatt szerzett további tapasztalataim alapján bizonyosságot nyertem a téma aktualitását illetően. Meggyőződésemet erősítette, hogy napjaink sokszínű társadalmában kiküszöbölhetetlen a sztereotip gondolkodás, azonban megfelelő nevelői készségekkel talán csökkenthető ennek gyakorisága.

Munkám során céloim a témához kapcsolódó szakirodalmak és kutatások alapos áttanulmányozása, a szakirodalmi háttér feltárása, többek között a következő szerzők munkásságára támaszkodva: Gordon W. Allport (1977); Elliot Aronson (1978); Csepeli György (1997); Dencső Blanka – Sik Endre (2007); Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sik End-

re (2004); Erős Ferenc (2007); Kovács Mónika (2010); Ligeti György (2006); Örkény Antal – Váradi Luca (2010).

A vizsgálat célja felmérni a gondolkodásbeli önállóság hatását a sztereotípiákat és előítéleteket illetően. Ennek fényében a fő kérdésem a következő: milyen összefüggések vannak a személyre jellemző konformitás, türelmetlenség, dominancia, önérvényesítés, gondolkodásbeli önállóság, kitartás, valamint a sztereotípiák és előítéletes gondolkodás között? Ugyanis a szakirodalmi háttér áttanulmányozása után e személyiségjegyek hatásait véltem felfedezni a vizsgálandó területen. Ez alapján a kutatási program egyik lehetséges eredménye rámutatni arra, hogy mely területeken kell fejleszteni – elsősorban – a jövőben tanárok személyiségét annak érdekében, hogy a saját személypercepciójukat objektívvá, tárgyiasá tehessék, és ennek segítségével gondolkodásuk a realitás alapján váljon önállóvá.

Eredményeim rövid távú hasznosítása abban nyilvánulna meg, hogy a kapott eredményeket ismertetem a kutatásban részt vevőkkel, rávilágítok azon gyenge pontokra a sztereotípiák és előítéletek mentén, amelyeken szükségese lehetnek a változtatások a megfelelő pedagógus személyiség kialakításának érdekében. Hosszú távú hasznosítás között szerepel a kutatási eredmények ismertetése a pedagógiai, pszichológiai, diszciplináris képzésekben, illetve a módszertani eljárások fejlesztésében.

2. Előítélet és sztereotípiá

Ebben a fejezetben a szakirodalmi háttér feltárásával szeretném bemutatni a személypercepció működését, az előítélet és a sztereotípiá fogalmának széleskörű értelmezését, valamint kialakulásuknak okait és befolyásoló tényezőit. A teljesség kedvéért kitérek a Magyarországon meglévő előítéletek területeire a hazai és nemzetközi vizsgálatok fényében. A szakirodalmi háttér feltárásával úgy válhat teljes egészé a dolgozat, ha az előítéleteség csökkentésére irányuló törekvéseket is megemlítem hazai és nemzetközi viszonylatban is, habár a hangsúlyt a magyarországi törekvésekre helyezem.

2.1. A személypercepció működése

A társas interakciók során képessé kell válnunk a sikeres kommunikáció érdekében társunk viselkedésének helyes észlelésére. A pontos személypercepcióhoz azonban jártasság és gyakorlat szükséges. A szociális észlelés során általában nem a külső fizikai, hanem a közvetlenül nem megfigyelhető tulajdonságokon van a hangsúly (pl.: intelligencia, jellem). Az észlelés során elfogultak lehetünk, hiszen előzetes érzelmeinkkel, tapasztalatainkkal, attitűdünkkel, motivációnkkal, burkolt személyiségelméletünkkel befolyásoljuk ítéletünket. A burkolt személyiségelmélet felhalmozott hipotézisek és elvárások összessége. *George Kelly* szerint előzetes tapasztalatainkat és ismereteinket, mint egy sablont rávetítjük a világra a könnyebb megismerés céljából. Az új ismereteket ezekben a konstruktomokba, a világ osztályozására szolgáló kategóriákba próbáljuk beilleszteni. *Gordon Bower* szerint érzelmi állapotunk meghatározza, hogy éppen milyen konstruktomok állnak a rendelkezésünkre. Hajlamosak vagyunk arra, hogy a hozánk hasonló embereket pozitív, míg a tőlünk különbözőeket negatív tulajdonságokkal ruházzuk fel. A pontosság növekszik, ha az észlelt személyt ismerjük, vagy egyszerű személyiséggel rendelkezik, esetleg tulajdonságai jól megfigyelhetők. A személypercepció sikeressége függ az észlelő tulajdonságaitól, érzelmi állapotától, a célszemélytől és a helyzettől. Azonban ha jól észleljük egy csoport általános jellemzőit, akkor nem vesszük figyelembe a tagok egyediségét. A személyészlelés tipikus hibaforrása ez a fajta beskatulyázás. A személyészlelés problémái ezzel az osztályozással függnek össze. Az embe-

rekről alkotott ítéleteket személyprototípusnak nevezzük. Ezek ismeretsémák a megismert környezetről. A bonyolult személyek, akik több típus keverékéből állnak, nagyobb benyomással rendelkeznek, és emlékezetesebbek. Hajlamosak vagyunk arra, hogy az adott kategóriába sorolt emberek azon tulajdonságait, amelyek ellentmondásosak az általunk megalkotott képpel, azt mellőzzük, eltorzítjuk. Vagyis a projekció segítségével rávetítjük a számunkra elfogadhatatlan érzéseket a másokra. A világ megismeréséhez szükségünk van ezekre a leegyszerűsített képekre, sztereotípiákra. Azonban ez nemcsak segíti, hanem hátráltatja is a személyészlelést. Gyakran érdekeink vezetnek oda, hogy az osztályokat eltorzítva észleljük. Ezt nevezzük motivációs elfogultságnak. Elfogultságunk önmagukat beteljesítő jóslatok forrásává is válhat.¹

A személyészlelés során meghatározó az első benyomás, melynek kialakítását számos modellel magyarázzák. *Gestalt* szerint a központi vonásoknak van nagy szerepe a benyomásoknál, amit *Solomon Asch* is támogat. *Fishbein* és *Hunter* azonban az öszszegzési modellel mellett foglal állást, miszerint a személy által birtokolt jellemzők értékének összessége alakítja ki a benyomást. *Anderson* átlagolási modellel viszont a jellemzők számtani átlagával magyarázza a benyomás kialakulását. Azonban az észlelt tulajdonságok függnek a háttértől, az adott helyzettől és körülményektől, előzetes információinktól. A benyomásalakítási torzítások között meg kell említeni a holdudvarhatást, amely szerint egy észlelt tulajdonság összhangban van egyéb tulajdonságokkal is. Tipikus példája, amikor a külső megjelenéshez párosítjuk az elképzelésünknek megfelelő tulajdonságokat. Emellett befolyásoló erővel bír a tulajdonságok megismerésének sorrendje, az elsőbbségi és újdonsági hatás is. Az utoljára kapott információ frissebben él az emlékezetben, ezért lehet befolyásoló hatása. A negatív első benyomásokat sokkal nehezebb megváltoztatni a pozitív értékelésnek. Ennek oka, hogy a negatív cselekedetek nem felelnek meg a társadalmi normáknak, ezért valószínűleg egyéni és informatív jellemzőket hord elkövetője.²

2.2. Az előítélet és a sztereotípa fogalmának ismertetése a szakirodalmak alapján

A sztereotípa és az előítélet jelensége a mai multikulturális világban az emberekkel való mindennapos kapcsolatfelvétel velejárója. Ahogy fentebb már említettem, *George Kelly* szerint előzetes tapasztalatainkat és ismereteinket, mint egy sablont rávetítjük a világra a könnyebb megismerés céljából. Az új ismereteket ezekbe a konstruktumokba, a világ osztályozására szolgáló kategóriákba próbáljuk beilleszteni. Ekkor születnek meg a sztereotípiák. *Gordon W. Allport* (1977) szerint a sztereotípa nem más, mint egy embercsoportra vonatkoztatott általánosított hiedelem. Tehát egymás megfigyeléséből származó szélsőségesen leegyszerűsített információk halmaza. Bizonyos jellemvonások túláltalánosítása. Ennek az a lényege, hogy az adott tulajdonságot egy csoport minden tagjára rávetítjük anélkül, hogy tisztában lennénk a tagok különbözőségével, egyediségével és az információ igazságtartamával. Ez már eleve meghatározza a másokkal való viselkedésünket, elvárásainkat, kialakul a Pygmalion-hatás. A sztereotípa egyfajta értékítélet, ami lehet pozitív és negatív is. A sztereotípa erősebb válfaja az előítélet. Az előítéletekkel számos szakirodalom foglalkozik, és definíciójuk igen sokszínű. *Forgács József* (2002) munkájában a fogalom lényegét a következőképpen írja le: „Az előítélet olyan ellenséges vagy negatív attitűd egy csoporttal szemben, amely téves vagy nem teljes információkból származó általánosításokon alapul”. *Gordon W. Allport* (1977) megfogalmazása szerint „[a]z előítélet valamely személlyel szemben érzett idegenkedő vagy ellen-

¹ Forgács József (2002) 31–68. o. Csepeli György (1997) 316–317. o.

² Forgács József (2002) 71–90. o.

séges attitűd, melynek alapja pusztán annyiban van, hogy az illető személy egy adott csoporthoz tartozik, és ennek következtében feltételezik róla, hogy a csoportnak tulajdonított negatív tulajdonságokkal ő is rendelkezik”. Ezek alapján elmondható, hogy a két fogalmat nem lehet elválasztani egymástól a téma vizsgálata során. A kettő közti lényeges különbség véleményem szerint az, hogy míg a sztereotípiák egyfajta kognitív megállapításokon alapszanak, addig az előítéletek kapnak egy plusz negatív érzelmi töltetet, ami a személy attitűdjében fog kiteljesedni. Mondhatni, hogy a sztereotipizálás eredménye a negatív attitűdök megjelenése, az előítéletes magatartás felbukkanása. Mindenkinek vannak előítéletei, legyen az etnikai, nemzetiségi, faji, vallási stb. Elméletileg megkülönböztetünk egymástól pozitív és negatív előítéletet, habár a köztudatban inkább a negatív formája terjedt el. A fentiekből kitűnik, hogy milyen szoros összefüggés van a sztereotípiák és előítéletek között. Hofstatter a csoportközi sztereotípiaképzés négyféle módját különbözteti meg: az első a kis jelentőséggel bíró különbségek felnagyítása, a második a tényleges különbségek túlzott hangsúlyozása (pl.: bőrszín), a harmadik a különbségek társítása bizonyos vonásokkal, a negyedik az adott csoport alakjainak előtérbe állítása, gyakoriságának eltúlzása. Gyakorlatilag ezzel egyszerűsítjük le a világszemléletünket, hiszen úgy gondoljuk, hogy a sztereotípiát tapasztalaton alapul, holott általában szóbeszédek következtében születik. Különleges esete az attribúció, azaz a tulajdonítás, vagyis az oksági következtetés. Ez azt takarja, hogy bizonyos cselekményeknek és viselkedési formáknak okokat tulajdonítunk, túlmenően az adott információn. Saját sikereinket kiváló képességeinknek és nagy tudásunknak tulajdonítjuk, míg kudarcaink okát az adott körülményekben, nem pedig saját magunkban keressük. Ellenben ha más sikertelenségét próbáljuk megmagyarázni, akkor azt rossz képességeinek, felkészületlenségének tulajdonítjuk. Az előítélet negatív attribúciókat és sztereotípiákat hozhat létre, és körforgásban ez visszahathat az egész folyamatra. Ebben az értelmezésben az attitűdöket negatív sztereotípiáknak tekinthetjük, így az előítélet egy alhalmaza lesz a sztereotípiáknak. Az attribúcióelméletek tartalmazzák azokat a szabályokat és feltevéseket, amelyekkel az emberek viselkedését, cselekedeteik okait próbáljuk megmagyarázni. Heider szerint egyetemes jellemzője az emberiségnek, miszerint minden történésnek okot tulajdonít, legyen az külső nyomás, elvárás vagy belső ok következménye. Attribúciós stratégiáinkat befolyásolja a neveltetés, a politikai érzelem, a nem, a személyiség, a motiváció. A mély előítélettel rendelkező egyéneket semmilyen információ nem ingathatja meg elképzeléseikben. Az előítéletek okai között szerepel a személyiség öngazolási szükséglete, a státusz és hatalom szükséglete, a gazdasági és politikai konkurencia, a társadalmi normákkal fennálló konformitás és az áthelyezett agresszió. Ezeket majd a következő fejezetben fejtem ki részletesebben.³

Az előítéletet funkciója szerint Katz négy kategóriába sorolta: Az instrumentális funkció kialakulását a külvilág jutalmi és büntetési szabályozzák, ezért könnyen megváltoztathatók. Az énvédő funkciót az egyén belső konfliktusai hozzák létre, ezért nehezen változtathatók meg. Az érték kifejező attitűd segíti az egyént hovatartozásának a kifejezésében. Az ismereti funkció célja a világról való képalkotás és az élet megismerése. A felvilágosításoknak ezért fontos szerepe lehet a vélemények megváltoztatásában. Saját előítéletességünkhöz való viszonyunk alapján szintén négy típust különböztünk meg, melyeknek háttérében a világnézet és az értékek különbözősége áll. Az előítélet-mentesek azok, akik tisztában vannak saját előítéleteikkel és sztereotípiáikkal, de ezek nem befolyásolják őket. Az ambivalensekre az a jellemző, hogy elutasítják a hagyományos előítéleteket, de mégis ambivalensek a kisebbségek iránt, akikkel próbálják az interakciót a minimálisra szorítani. Igyekeznek előítélet-mentesnek mutatkozni, de nonverbális jelzéseik elárulják igazi véleményüket. Az átlagosan előítéletesek kritika nélkül elfogul-

³ Allport, Gordon W. (1977) 38. o. Aronson, Elliot (1998) 211–219. o., 225. o. Csepeli György (1997) 475–478. o. Forgács József (2002) 91–115. o.

tak a saját csoportjuk iránt, és elkülönítik magukat a kisebbségtől éles határok kijelölésével. A szélsőségesen előítéletes csoportjára a jobboldali tekintélyelvűség, a szociális dominancia orientáció, a bűnbakképzés és a kirekesztő politika lesz a jellemző a saját csoport dominanciájának kiemelése céljából. Az egyéni különbségek mellett figyelembe kell vennünk a társadalom viszonyát az előítéletekhez. Ha erős szankciók követnek egy diszkriminatív viselkedést, akkor az elfogadott normához fogja az is igazítani viselkedését, aki fogékony az előítéletes viselkedésre. Azonban az elfojtásból pont az ellenkező következhet, ugyanis az előítéletek felerősödhetnek.⁴

Az előítéletesség öt fokozatát különbözteti meg *Gordon W. Allport* (1977). Szóbeli előítéletességről beszél, amikor előítéletes beszédben nyilvánul meg az ellenszenv. Ha ez nyilvános szférában hangzik, akkor gyűlöletbeszédnek vagy uszításnak nevezzük. Minél spontánabban és logikátlanabban következik be a szóbeli előítéletesség, annál erősebb ellenszenvet fejez ki. A második fokozatot az elkerülés jelöli, a harmadikat a hátrányos megkülönböztetés, vagyis az elkülönítés (szegregáció) és a koncentráció. Hátrányos megkülönböztetésről akkor beszélünk, ha a személytől vagy a csoporttól megtagadjuk az egyenlő bánásmód esélyét. A gyakorlat szerint a hátrányos megkülönböztetést általában burkolt és közvetett formában alkalmazzák. A megkülönböztetés intézményes formát ölthet a polgári jogokból való kizárással, ilyen jellegűek a Harmadik Birodalomban alkalmazott faji törvények. A negyedik fokozata a fizikai agresszió, majd ezt követi az üldözés és a kiirtás. Az erőszak alkalmazásának kedvező melegágyat biztosít a meleg-forró időjárás, mivel fokozza az ingerlékenységet, és kényelmetlenséget okoz. Valamint arra készíti az embereket, hogy elhagyják az otthonaikat, egymással kapcsolatba kerülve fokozódik a konfliktus lehetősége. A lázongások általában nyári vasárnapokra esnek. A legfogékonyabbak rá a fiatalok, mert ők könnyebben vissza tudják idézni a gyermekkorukban ért sérelmeket, amely azóta is frusztrálja őket.⁵

2.3. Az előítéletesség és sztereotipizálás kialakulásának okai és befolyásoló tényezői

Az előítéletek okai között szerepel a személyiség öngazolási szükséglete, a státusz és hatalom szükséglete, a gazdasági és politikai konkurencia, a társadalmi normákkal fennálló konformitás és az áthelyezett agresszió. Azok az egyének, akiknek társadalmi státusza alacsony vagy hanyatló jellegű, fogékonyabbak az előítéletekre. Egyrészt azért, mert így fölényben érezhetik magukat a náluk is rosszabb helyzetben lévő csoportoknál, mert versenytársakat látnak bennük a munkaerőpiacon. Alacsony műveltségük miatt világképük leegyszerűsített, az adott helyzet miatt frusztráltabbak és agresszívabbak. Vizsgálatok által kimutatható, hogy amint csökken a munkalehetőségek száma, úgy nő a diszkriminatív viselkedés is, hiszen kiéleződik a verseny a munkaerőpiacon.⁶ Tehát az előítélet nem vezethető vissza egyetlen okra, forrása igen sokrétű. Az okok közül ki kell emelni a saját csoport, az ingroup felértékelését a másik outgroup csoporttal szemben. Az elfogultság célja a saját csoport érdekeinek elérése, amely által az egyén részesül a szimbolikus és materiális javakból, valamint a csoport társadalmi státuszából. Ez a versenyhelyzet okozza a köztük lévő konfliktust és a sztereotípiák, előítéletek kialakulását a dominancia fenntartásáért.⁷ Ezt támasztja alá *Muzafer Sherif* cserkésztabori kísérlete, ahol 12 éves fiúkat véletlen kiválasztás alapján az Ördögök és a Bulldogok csapatába soroltak. Megtanították a gyerekeket az együttműködésre, a közös munkára, különbö-

⁴ Kovács Mónika (2010) 13–14. o.

⁵ Csepeli György (1997) 499–500. o.

⁶ Allport, Gordon W. (1977) 47–48. o., 95–120. o. Aronson, Elliot (1998) 225–228. o.

⁷ Fábán Zoltán - Sik Endre (1996) 382. o. Kovács Mónika (2010) 8–10. o.

ző feladatok elvégzésével, pl.: közös főzés, kötélhíd építése stb. Miután megszületett a csoporton belüli összetartozás, a kísérletvezetők konfliktushelyzeteket teremtettek jutalomért zajló versenyszerű játékokkal (rögbi, baseball) és eltérő élelmezéssel. Miután a konfliktus odáig fajult, hogy a gyerekek egymásnak estek, a vezetők beszüntették a kísérletet, azonban nehezen tudták a feszült helyzetet megszüntetni. A feszültség és ellentét feloldásához újból a gyerekek közös munkájára volt szükség, aminek következtében csökkent az ellenségeskedés.⁸

A csoportok tagjai konformista magatartást tanúsítanak a fent említett célok elérése érdekében. A konformitás egy személy viselkedésének vagy véleményének a megváltoztatását egy egyéntől vagy csoporttól teszi függővé, valódi vagy vélt nyomás következtében. A csoportban elvégzett feladatok esetében a pszichológusok felfedezték a társas serkentés és gátlás jelenségének hatását. *Robert Zajonc* szerint a társak jelenléte akkor serkenti a teljesítményt, ha a feladat egyszerű és jól begyakorolt, azonban gátolja, ha a feladat új és bonyolult. A konformista magatartást *Solomon Asch* vonalkísérlete kitűnően bemutatja. A kísérlet lényege, hogy X hosszúsága vonal hosszát kell meghatározni, az A, B, C vonalak hosszúságához viszonyítva. A vizsgálatban 5 résztvevő van, közülük az egyik a kísérlet vezetője. A vizsgálatba beavatott személyek direkt rossz megoldást mondanak, aminek következtében a többség véleményét követve a vizsgálatba be nem avatott személyek is ugyanazt a választ adják meg. Ennek oka a többség rokonszenvének elnyerése, vagyis a normatív befolyásolás. (Informatív befolyásolásról akkor beszélünk, ha a csoport új ismereteket, információkat nyújt az egyén számára.) A csoportbefolyásolásnak való automatikus engedelmisséget *Le Bon* írta le először. Abban az esetben, ha a kísérleti személy ellenvéleményét más is támogatja, akkor csökken a többségi véleményhez való alkalmazkodás. Általában azok a személyek hajlamosabbak engedelmeskedni a csoportnyomásnak, akik alacsonyabb önértékeléssel rendelkeznek, bíznak a szakemberekből álló csoport véleményében, a csoport tagjaival fontos kapcsolat fűzi őket össze, el akarják kerülni a visszautasítást, büntetést, illetve jutalomban akarnak részesülni azáltal, hogy befogadják őket a csoport. Fontos megemlíteni azt a befolyásoló tényezőt is, hogy a csoport viselkedése mutatja meg számunkra azt, hogy miként kell cselekedni bizonyos szituációban, tehát mások megfigyelése és követése információszerzés céljából történik. A többségi vélemény elfogadását a kultúrából származó különbségek is befolyásolják. Ezek alapján kimutatták, hogy a norvégok konformabbak a franciáknál, az amerikaiak pedig a japánoknál. Ami a nemeket illeti, a nők akkor alkalmazkodóbbak a férfiakkal, ha a kísérletvezető férfi, vagy a feladat férfias jellegű. A társas befolyásolásra adott reakciókat behódolásnak, azonosulásnak vagy internalizációnak nevezzük. Behódolás során a jutalom elnyerése és a szankciók elkerülése motiválja a személyt. Tehát a hatalom a legfontosabb tényező ebben az esetben. Az azonosulás, az identifikáció során a személy a befolyásolóhoz szeretne hasonlítani annak érdekében, hogy pozitív viszony alakuljon ki köztük. Itt a vonzerőn van a hangsúly. Az átvett véleményekben és értékekben hinni is kezd az egyén. A fő komponens a hitelesség. Azonban ez csak addig áll fent, ameddig az adott személy fontos a számunkra, vagy ameddig nézeteit fenntartja, vagy nem találkozunk meggyőző ellenvéleményekkel, vagy nem ébred fel bennünk az igazság iránti vágy. Az internalizáció a legtartósabb társas befolyásolás, ugyanis a vélekedés elfogadása belülről jutalmaz. *Aronson* (1998) szerint a konformistát a csapatjátékos, a nonkonformistát pedig az egyéniség, esetleg a deviáns kifejezéssel azonosítják az emberek. Annak megítélése, hogy melyik magatartás a kívánatos, az szituációfüggő. Most nézzünk meg néhány konkrét esetet. *Albert Speer* emlékiratai szerint, aki Hitler egyik tanácsadója volt, a Führer környezetében a konformizmus uralkodott. Egyrészt senki sem kételkedett a parancsaiban, azokat ésszerűnek tartották, ezért fel sem me-

⁸ Aronson, Elliot (1998) 228. o.

rült az ellenszegülés gondolata. Másrészt a szembeszegülésnek súlyos következményei lettek volna, amit nem vállaltak a vezérkar tagjai, holott lehet, hogy több ezer ember életét megmenthették volna. Most nézzünk meg egy másik esetet. New Yorkban halálra kéreltek hajnali három órakor egy Kitty Genovese nevű nőt, akinek halálát 38 lakó nézte végig anélkül, hogy bárki is közbelépett volna, vagy segítséget hívott volna. A be nem avatkozás konformitásnak tekinthető. Ha sokan vannak jelen egy ilyen szituációban, akkor a felelősség érzete megoszlik, ezért csökken az esélye annak, hogy bárki is közbelépjen. Azonban a Yosemite Nemzeti Park kempingjében lejátszódó esett pont ennek az ellenkezőjét igazolja. Egy kiáltás hallatszott éjszaka az egyik sátorból, és mindenki odarohant, holott nem is történt baj, csak a gázkályha hirtelen fellobbanó lángja megijesztette a tulajt. Itt az emberek azért siettek egymás segítségére, mert az azonos érdeklődési körű és elszigetelt helyen összezárt emberekben kialakul az egymásra utaltság érzése.⁹

A szociális tanuláselméletek szerint a család, a kortárs csoport, a média mintául szolgálhat ahhoz, hogy a gyermek elsajátítsa a társadalom normáit, értékeit, viselkedési formáit, amelyekhez már pozitív és negatív értékelést is tud kapcsolni. *Kende Judit* (2010) tanulmánya a 4–7 éves kisgyerekek etnikai előítéleteinek és sztereotípiáinak első magyar vizsgálatát mutatja be a romákkal, kínaiakkal, fekete bőrűekkel kapcsolatban. A gondolkodás fejlődése ebben a korban már lehetővé teszi, hogy a gyerekek észrevegyék az emberek közötti külső fizikai különbséget és belső tulajdonságaik egyediségét. Mivel a szocializációjuk során ez az az időszak, amikor azonosulnak saját csoportjukkal, és annak normáinak megfelelő attitűdöket alakítanak ki a külső csoportokkal szemben, fontos, hogy segítsük előítélet-mentes gondolkodásuk fejlődését. Az előítéletek fejlődésének szociális kognitív elmélete szerint fontos, hogy ilyenkor milyen viselkedésmintákat sajátítanak el, hiszen már az óvodás csoportok is a társadalom értékrendszerét rekonstruálják, ami a felnőtt magyar társadalom attitűdjeivel és sztereotípiáival van összhangban.¹⁰

Clark és Clark az 1940-es években végzett vizsgálata is azt támasztja alá, miszerint a fekete kisgyermek már 3–4 éves korban úgy gondolják, hogy nem jó feketének lenni, ezért szívesebben játszanak fehér babákkal, mert azokhoz pozitív tulajdonságokat kapcsolnak. *Philip Goldberg* egy 1960-as kísérletében arra kérte a női egyetemi hallgatókat, hogy értékeljenek bizonyos tudományos cikkeket. A vizsgálat során magasabb értékelést kaptak a férfiszerző által írt tanulmányok, míg a nőket alacsonyabb rendűként tüntették fel. A nők teljesítményének lebecsülése már a korai életszakaszban elkezdődik, és az önattribúciókra is kiterjed. A társadalom a férfiatól várja a sikert, és kudarcukat elítéli. Emiatt hamar talpra tudnak állni és felküzdeni magukat a csúcsra. A nők sikereit azonban vagy elszántságuknak, vagy szerencsájüknek tulajdonítják. Emiatt ha kudarcot vallanak, sokkal elnézőbbek velük. Ebből következik, hogy a nők hajlamosabbak arra, hogy feladják a versenyhelyzeteket. *Frank Sistrunk és John McDavid* kísérletei azt bizonyítják, hogy a nőket és férfiakat eleve úgy nevelik, hogy bizonyos témakörök iránt ne érdeklődjenek. Ezért van az, hogy a nők a férfias dolgokban, a férfiak pedig a nőies dolgokban könnyebben befolyásolhatóbbak. *Daryl és Sandra Bem* szerint a társadalom nőellenes előítéletei egy nem tudatos ideológia megnyilvánulásai. *Le Vine és Campbell* megkülönböztet egymástól autosztereotípiát, mely egy csoport pozitív értékeinek ad hangot, illetve heterosztereotípiát, amely negatív tulajdonságokat ölel fel egy adott közösség irányába. A társadalom magában hordozza ezt a sztereotíp nézőpontot, és generációról generációra továbbadja, ebbe a kultúrkörbe szocializálódva. Az egyén konform módon elfogadja szubkultúrája normáinak meghatározó attitűdjeit. *Ruth Harley* vizsgálatai szerint már az 5 éves gyerekeknek is van elképzelésük a férfi és női szerepekről. Azok a nők, akik a hagyományos nemi szerep szerint váltak felnőtté, nincsenek ambí-

⁹ Aronson, Elliot (1998) 31–63. o. Forgács József (2002) 295–304. o.

¹⁰ Kende Judit (2010) 135. o., 141. o.

cióik, és kevesebben vesznek részt felsőoktatásban. A nők öntudatra ébredése a férfiak számára is előnyös, hiszen ezáltal a férfiakra vonatkozó szerepelőírások is változnak. *Kay Deaux* és *Tim Emswiller* kimutatták, hogy ha a nemi és társadalmi szerepekkel kapcsolatos sztereotípiák elég szilárdak, akkor azt még az a csoport is átveszi, amelyre vonatkozik. Nyugat-Virginia egyik bányavárosában a néger és fehér bányászok a föld alatt együttműködnek, míg a föld felett elkerülik egymást. *Pettigrew* szerint ennek oka a társadalmi normákhoz való alkalmazkodás, azaz a konformitás. Mivel a konformitás az előítéletesség egyik tényezője, azáltal, hogy előítéletesebb területre költözünk, magunk is azzá válunk, hiszen be akarunk illeszkedni az adott közegbe. Az előítéletes normákhoz való ragaszkodás oka lehet az is, hogy nem áll rendelkezésünkre elegendő információ, ezért a túlsúlyban lévő téves véleményeknek, kósza híreknek hiszünk. Kiváló erre Shakespeare Velencei kalmár című műve, amelyben a zsidókkal kapcsolatos sztereotípiáknak ad hangot, holott már 300 évvel a darab elkészülése előtt kiűzték őket Angliából. Ezeket az attitűdöket a jog és az intézményrendszer is fenntarthatja. A dél-afrikai fehérek úgy vélik, hogy a bűncselekményeket a négerek követik el, hiszen őket látják közmunkásként. Ennek az oka valójában az, hogy törvényeik tiltják a fehérek közmunkára ítéletét. A szegregáció ezen formája az alsóbbrendűséget sugallja.¹¹

Az emberek mesterséges kategóriákat alakítanak ki a fizikai különbségek alapján. A kategorizáció automatikus folyamat, amely a közelség, hasonlóság és a közös sors alapján sorol együvé embereket. A csoport-hovatartozás attól függ, hogy az adott személy hova sorolja be önmagát, a saját csoportja hogyan határozza meg, illetve más csoport hova sorolja. Ezután történik meg a sztereotípiák felállítása, azaz a túláltalánosítás. Az előítéletek és sztereotípiák fennmaradását az emlékezési folyamat is segíti, ugyanis jobban emlékszünk az elhangzott állításoknak megfelelő információra, mint az annak elmentmondóra. Az Implicit Asszociációs Teszttel (IAT) végzett kutatások igazolják, hogy a pozitív tulajdonságokat a magas státusú csoportokkal, míg a negatív tulajdonságokat az alacsonyabb státusú csoportokkal párosítja az ember. Ez alapozza meg az észlelés torzulását. A felállított nézetek öröklődését a magas státuszú csoportok társadalomban betöltött helye biztosítja, ugyanis meghatározó szereppel rendelkezik a kulturális életben.¹²

Tehát a személyiségfejlődés korai szakaszában keresendő a szakemberek szerint az előítéletes viselkedés gyökere. A tekintélyelvű (autoritárius) személyiségelmélet a II. világháború utáni Egyesült Államokban született, az emigráns Frankfurti Iskola képviselőinek közreműködésével. A kiinduló feltételezés az volt, hogy a különféle ideológiák és attitűdök a személyiség szerkezetében sajátos funkciókat töltenek be. *Adorno* és munkatársai a II. világháború kegyetlenségeire képes emberek tetteit azzal magyarázzák, hogy a családi nevelés, melyben az egyén részesült, a szeretet megvonásán alapult, ami miatt önbizalomhiány és másoktól való függőség alakult ki. A szülők szigorúan tiltottak és büntettek minden olyan nonkonformnak tartott viselkedést, amelyet nem tartottak méltónak saját státuszukhoz, félve a társadalmi presztízs elvesztésétől. A szülők, majd a szuperego által tiltott ösztönök a személyiségen belül frusztrációt okoznak. Emiatt a kialakult megvetést a szülők iránt büntudat és elfojtás kíséri, ami kivetíthető a gyengébb csoportokra. Azaz a belső feszültséget a bűnbakképzés mechanizmusa révén próbálják csökkenteni. Az így felnőtt emberek nemcsak mások, de saját maguk fájdalmára is érzéketlenné válnak. Az ilyen típusú emberek fogékonyak a totális diktatúrák iránt. Gondolkodás módjukra a merevség, a gyengeség elutasítása, a gyanakvás, a megtorlás elfogadása jellemző. *Altemeyer* ebből kiindulva alkotta meg jobboldali tekintélyelvűség elméletét, melyet az említett szorongásra vezet vissza, és kibontakozását az etnocentrizmusban látja. Szorongásukból következik agressziójuk, saját csoportjuk normáinak a felértékelése és az ezeknek nem megfelelő nonkonform viselkedés elítélése. Az előíté-

¹¹ Aronson, Elliot (1998) 211–212. o., 216–217. o., 222. o., 234–236. o. Csepeli György (1997) 479–480. o.

¹² Aronson, Elliot (1997) 211. o. F. Lassú Zsuzsa és Eleké Szarvas Anett (2000) 229. o. Kovács Mónika: (2010) 11. o.

letességgel szoros kapcsolatban álló másik személyiségjellemző a magas fokú szociális dominancia orientáció. Ez együttjár az emberek közötti egyenlőség elutasításával és a mások fölötti uralkodás vágyával. A szociális dominancia orientáció fokát biológiai és szocializációs okok is befolyásolják. *Pratto* szerint a magasabb szociális dominancia orientáció az apai mintából, a megfelelési kényszerből, az állandó győzni akarásból következik. A terrorismenedzsméltélet szerint a szorongás elhárítható, ha feltétel nélkül ragaszkodunk saját csoportunk értékeihez és elveihez, ami bizonyos szituációkban felerősödik. *Glick* szerint akkor jön létre a bűnbakképzési mechanizmus, ha bizonyos válságjelenségek idején olyan politikai ideológia üti fel a fejét, amely elhitei az emberekkel, hogy egy adott csoport okolható a krízisért. A bűnbakkereső és a konspirációs elméletek azért népszerűek, mert magyarázatot és megoldást is kínálnak. Célcsoportjaik általában a társadalmi ranglétra alján elhelyezkedő csoportok, ugyanis róluk el tudják hitettetni, hogy képesek voltak ártani a társadalomnak.¹³

Aronson (1998) szerint a bűnbakképzési mechanizmus is hozzájárul az előítéletek kialakulásához. Alapját egy régi héber szokás, az Engesztelés Napja adja, amikor a pap egy kecskebak fejére olvasta a nép bűneit, majd kihajtotta a pusztába, hogy vigye magával azokat. A többségi társadalom ezt előszeretettel alkalmazza a tőle több vonásban is eltérő kisebbségi csoportokra, nekik tulajdonítva minden rossz forrását. A háttérben meghúzódhatnak gazdasági és politikai konkurenciából származó feszültségek is. Az érdekütköztetések és az individualizmus előnyben részesítése során felülkerekedhet az agresszió és az előítéletes attitűd.¹⁴

Hamilton, Rose és Tajfel szerint az emberi gondolkodás általános jellegzetességei is meghatározók az előítéletes gondolkodásban. Kutatásaik alapján elmondható, hogy annak érdekében, hogy az egyén megerősítse a csoportban elfoglalt pozícióját, képes azt a csoportot a másikkal szemben felülértékelni, ezzel is növelve a diszkriminációt. *Dencső Blanka és Sik Endre* (2007) tanulmánya a magyarországi és nemzetközi kutatási eredményekre alapozva bemutatja az előítéletesség meglétét és mértékét az idegenellenességen, a homoszexuálisokkal szembeni attitűdön és a romákkal kapcsolatos véleményeken keresztül. Az eredmények alapján azt feltételezik, hogy az idősebbek sokkal előítéletesebbek, mint a fiatalok, valamint a település nagyságával és az iskolai végzettség növekedésével csökken az előítéletesség. Arra is utal, hogy amennyiben van személyes ismerős az előítélettel sújtott társadalmi csoportban, akkor alacsonyabb lesz az előítélet mértéke. A homoszexuálisokkal szembeni előítéletesség esélye az átlagosnál nagyobb a férfiak, a középkorúak vagy idősebbek és a budapestiek körében. A romákkal szembeni előítéletesség esélye az átlagosnál nagyobb a városiak és a középfokú vagy alacsonyabb iskolai végzettségűek körében. A menekültekkel, bevándorlókkal szembeni előítéletesség esélye az átlagosnál nagyobb a férfiak, a középkorúak, a munkaerőpiacról kiszorultak és a személyes ismerőssel nem rendelkezők körében. Így a fiatalság mindhárom esetben csökkenti az előítéletesség valószínűségét (Allport ezzel ellentétes álláspontot képvisel), s közel áll ehhez a helyzethez, ha a válaszoló nő, felsőfokú iskolai végzettségű, és van az adott csoportból személyes ismerőse.¹⁵

2.4. Előítéletek Magyarországon

Az 1930-as évektől kezdve terjedtek el azok a vizsgálatok, amelyek a különféle etnikai és kulturális kisebbségekkel kapcsolatos attitűdök felmérését célozták, főleg az USA-

¹³ Aronson, Elliot (1998) 229–232. o. Csepeli György (1997) 496–497. o. F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2000) 229. o. Fábíán Zoltán – Sik Endre (1996) 396–397. o. Kovács Mónika (2010) 8–14. o.

¹⁴ F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2000) 229. o.

¹⁵ Dencső Blanka – Sik Endre (2007) 16–20. o. Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sik Endre (2004) 386–387. o.

ban. Az előítélet kérdése a második világháború után még nagyobb figyelmet kapott a szociálpszichológusok körében, immár Európában is.¹⁶ Magyarországon az 1980-as években is végeztek kutatásokat, habár a rendszerváltást követően még jobban előtérbe került. Az előítéletes gondolkodás egyik kiváltó okaként a gazdasági és politikai konkurencia megjelenését hangsúlyozták. A társadalmi rétegek még jobban eltávolodtak egymástól a gazdasági és munkaerőpiaci verseny következtében, aminek hatására előtérbe kerültek az érdekösszetűzések. A zsidókkal és romákkal szembeni rasszizmus a megélhetés kérdése miatt felerősödött. Ebből következik, hogy a bevándorlás szigorítása napirendre került az 1990-es években Nyugat-Európa országaiban. A Bar Kochba Intézet 1995-ben a különböző társadalmi csoportokról vallott vélekedéseket vizsgálta a 15–20 év közötti fiatalok körében. Legerőteljesebb negatív megkülönböztetést a cigányokkal kapcsolatban találtak, ami napjainkra is jellemző a roma tanulók közoktatási intézménybe kerülésétől számítva. Az iskolákban gyakran működnek szegregált roma, úgynevezett kiegészítő osztályok, ahol a tanulókkal szembeni követelményeket csökkentik. Ami szintén a diszkrimináció egy formája lehet. Az effajta oktatási keret után valószínűleg sikertelen lesz a társadalomba való integrálásuk.¹⁷ Az University School of Education munkacsoportja fejlesztette ki, *Rachel Lotan* és *Elisabeth Cohen* vezetésével a Komplex Instrukciós Programot (KIP), amely a heterogén összetételű osztályok tagjainak együttműködésén alapuló tanítási-tanulási stratégia. Alapvető célja, hogy a kirekesztett tanulókat is bevonja a tanulási folyamatba. Hatékonysága abban áll, hogy figyelembe veszi a tanulók egyéni képességeit, a tananyagot átalakítja érdeklődést felkeltő és valós élethelyzetek tartalmazó csoportfeladatokra. Magyarországon a program népszerűsítése B. Nagy Éva és Kaposvári Anikó nevéhez köthető. Az érdeklődő iskolák részére (pl.: Győr, Hejőkeresztúr) 2001-ben tartott bemutató után a pedagógusok egyetértettek abban, hogy módszertani megújulásra van szükség a gyakorlatban, kiemelt hangsúlyt fektetve a roma tanulók oktatására.¹⁸ Hasonló célokat tűzött ki maga elé az „Alma mater” program, amely a hátrányos helyzetű, főleg roma tanulók benntartására törekszik az oktatási rendszerben, valamint továbbtanulásuk támogatására, másrészt a pedagógusok felkészítésére a családdal való sikeres kommunikációra speciális tréningprogramok segítségével.¹⁹

1994 és 2002 között összehasonlító kutatások nyomán a Tárci kimutatta, hogy a cigányellenesség a fővárosban alacsonyabb, mint a vidéki városokban és falvakban. Azonban az előítéletesség aránya magasabb az ország keleti részén, a szakmunkásképzőt végzettek, az alacsony jövedelemmel és kevés háztartási cikkekkel rendelkezők, valamint a fiatalok között. Mivel a társadalmi rétegződés legalsóbb szintjén helyezkednek el, a cigányokkal szembeni előítéletek keverednek a szegénnyel, a munkanélküliekkel és a bűnözőkkel kapcsolatos előítéletekkel.²⁰

A magyarországi kutatások elsősorban a csoportközi előítéletek kutatásával, ezen belül is a zsidósággal, a cigánysággal, a homoszexuálisokkal, a határon túli magyarsággal, a szomszédos népekkel kapcsolatos beállítódást méri, és köti társadalmi és demográfiai tényezőkhöz. A Kurt Lewin Alapítvány 2006-ben két reprezentatív felmérést végzett Útkeresés, valamint Tolerancia címmel a diákok körében a kisebbségi csoportok felé irányuló esetleges előítéletek és sztereotípiák mérésére. Az Útkeresés nevet viselő vizsgálatban a diákoknak állást kell foglalniuk erkölcsi kérdésekben a következő válaszlehetőségekkel: az adott helyzetben biztosan, valószínűleg vagy egyáltalán nem ten-

¹⁶ Erős Ferenc (2007) 3. o.

¹⁷ F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2000) 232. o.

¹⁸ B. Nagy Éva (2010) 182. o.

¹⁹ Hanák Zsuzsanna (2012) 3. o.

²⁰ Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sik Endre (2004) 385–386. o. Fábíán Zoltán – Sik Endre (1996) 385. o., 396. o.

né azt, amit a kérdőív kínál. Az adatfelvétel 7. és 10. évfolyamos korosztályban történt, ami az adatok összehasonlíthatósága mellett a diákok erkölcsi gondolkodásmódjának a fejlődését is nyomon követi. Azonban a megadott válaszok nem adnak lehetőséget a diákok gondolatainak megnyilvánulására. A Tolerancia nevet viselő vizsgálat célja, hogy objektív képet adjon a diákok társadalmi csoportokhoz való attitűdjeiről. Ennek érdekében nyitott kérdéseket tettek fel, valamint képeket mutattak és történeteket vázoltak az alanyoknak. A bemutatott három képen csak az illetők neve szerepelt, ami alapján ítéletet kellett mondaniuk arról, hogy milyen emberek. A szereplők: Giuseppe Bepi Colombo matematikus, egy féléves csecsemő kislány, Kolompár Ramóna és Ephraim Kishont Magyarországáról származó zsidó író. A teszt tartalmazott két cigányellenes tartalmú viccet és a médiából ismert MIÉP-képviselő ifj. Hegedűs Lóránt rádióbeszédében elhangzott két mondatát.²¹ Az eredményeket kategóriákba sorolták, és 1–5-ig pontozták az agresszivitásnak megfelelően. Az eredmények torzítása az eltérő írás- és olvasáskészségnek köszönhető. Az eredmények alapján a kutatók véleménye az, hogy a legtöbb esetben nem rasszizmusról és előítéletről van szó, hanem ismerethiányról, frusztrációról, agresszióról, az önreflexió hiányáról és a sztereotipizáló gondolkodásmódról.²²

Krekó Péter (2010) a Political Capital Institute European Social Survey nemzetközi adatbázis segítségével vizsgálatot végzett Magyarországon a jobboldali extremismus igénye iránt. Az eredmények alapján elmondható, hogy 2002 és 2009 között növekedett azon válaszadók aránya, akik fogékonyak a szélsőséges jobboldali (rendszerellenes, sovinszta, xenofób, tekintélyelvű) ideológiákra. Ez a nacionalista és kisebbségellenes politikai pártok megerősödéséhez vezethet. A 2009-es adatok alapján Magyarország a 32. helyet foglalja el a vizsgált országok rangsorában. Európa országainak megoszlására jellemző, hogy a keleti és a déli országokban nagyobb az igény a jobboldali extremizmusra. Ennek okai a 20. században itt uralkodó jobboldali, majd baloldali totalitárius rendszerek. Ebből következik, hogy a legkisebb igényt a skandináv országokban találhatjuk. Nyugat-Európa legtöbb országában a mérések szerint csökkenőben van az előítéletesség, azonban Kelet-Európára ez nem igazán jellemző, sőt Magyarország ezen országok közül is kiemelkedik a felerősödött kisebbségekkel szembeni intoleranciával. Ennek oka a demokratikus intézményekbe vetett bizalom megrendülésében, a csalódottságban keresendő.²³

A német Friedrich Ebert Alapítvány 2011-ben publikálta az Európai Unió nyolc országára kiterjesztett vizsgálat eredményeit, melyet 2008-ban országonként reprezentatív módon ezer-ezer fő telefonon való megkérdezésével rögzítettek. A vizsgálat fókuszában a csoportokra irányuló elutasítás szindrómája (*group focused enmity syndrome*, GFE) állt. Bővebben az idegenellenesség, a rasszizmus, az antiszemitizmus, az iszlámellenesség, a szexizmus és a homofóbia. A magyar adatokat tanulmányba *Örkény Antal* és *Váradi Luca* (2010) rendezte.

²¹ „Rekeszd ki őket, mert ha nem teszed, ők teszik meg veled!”, „A galíciai jöttmentek rágták és rágják szét a hont, a Jordán partja mellől jönnek megint a Duna partjára, még egyet rúgni a magyarba!”

²² Ligeti György (2006) 373–389. o.

²³ Krekó Péter (2010) 73. o., 78. o., 81–83. o., 95. o.

A GFE szindróma jellegzetes struktúrája²⁴

A vizsgálatban szereplő országok a következők: Egyesült Királyság, Hollandia, Lengyelország, Magyarország, Németország, Olaszország, Portugália, valamint Franciaország, amelynek adatait jogfelfogásuk miatt nem lehetett kiértékelni. A nyolc vizsgált ország közül Magyarország rendelkezik a legelőítéletesebb (48%) társadalommal Lengyelországgal holtversenyben. A legtoleránsabbak a hollandok, a megkérdezettek 60%-a előítélet-mentes. A társadalmi tőke, a bizalom, az étellel való elégedettség csökkentheti az előítéletességet. Az anómia, a társadalmi normák és szabályok érvényének gyengülése, a pesszimizmus eluralkodása azonban erősítheti. A magas előítéletesség okai Magyarországon a következők lehetnek: a több évszázados múlt törésvonalai, a posztkommunizmus, a rendszerváltozás. A honfoglalást követően a magyarság beintegrálódott a keresztény Európába, és harcmódorának köszönhetően a szomszédos népeket rettegésben tartva a Kárpát-medence ura lett. Hatalmának megtörésével, a törökök betörésével idegen uralom alá került az ország, a járványok, harcok következtében elpusztult területekre idegen nemzetiségek érkeztek, ezáltal csökkentve a magyar lakosság arányát és növelve kollektív fenyegetettségének tudatát. Mindezek mellett az ország Európa közepén, a keleti és nyugati országok gazdasági versenyének és kulturális harcainak a tengelyében fekszik (reformáció, ellenreformáció), ami tovább növeli a veszélyeztetettség érzetét. A félperifériás helyzetből következik a modernizáció igénye a 19. században, amit többségben a helyi feudális nagyurak és arisztokratákkal szemben a kisebbségi és nemzetiségi csoportok támogattak. Ennek eredményeként a többség negatív értékekkel ruházta fel a rendszer ellen felkelőket. A 20. század második felében a szovjet uralom alatt álló, az ipari termelésre berendezkedett országot az 1989-es rendszerváltás több területen is megrázta, hiszen a politikai és gazdasági életben is változás következett be.

²⁴ Örkény Antal, Váradi Luca (2010) 32. o.

Az eddigi rendszer megszűnése, a pluralizmus és individualizmus megjelenése az embereket összezavarta, felerősítette az előítéleteket és sztereotípiákat. Felborult a társadalmi identitásszerveződés korábbi mintája, és az így keletkezett identitáskrizis számos társadalmi csoportban megnövelte az autoriter attitűdök iránti fogékonyságot. A kelet- és közép-európai kommunista országok átmeneti társadalmában a munkanélküliség megjelenése okozta az egyik legnagyobb traumát, hiszen a teljes foglalkoztatottság mellett eddig csak periférikusan volt jelen. A munkanélküliség, a munkaerőpiacról való kiszorulás a presztízvesztéssel, a feleslegessé válás érzésével és frusztrációval párosult. A reáljövedelmek csökkenésével esett az életszínvonal, nőtt a létbizonytalanság. A Kádár-korszak széles középrétegét érintették a leginkább e változások. A Friedrich Ebert Alapítvány által 2011-ben publikált kutatás tervezése során a Bielefeldi Egyetemen 2002-ben beindított kutatás fogalomkészletéből, a csoportokra irányuló elutasítás szindrómájából indult ki. A diszkriminatív magatartás egyik tényezője lehet, hogy a többségi társadalom képtelen vagy nem hajlandó integrálni a kisebbségben tartott csoportokat. A fennálló gazdasági, kulturális és szociálpszichológiai különbségek miatt egyfajta védekezési mechanizmusként állítják fel az alá-fölé rendeltségi viszonyt. Véleményük szerint az egyes társadalmi csoportok az eltérő kulturális értékeik, továbbá gazdasági hátravalóságuk és alacsonyabb szintűnek vélt civilizációs állapotuk miatt veszélyeztetik a fennálló társadalmi és kulturális berendezkedést. A szindróma kifejezés arra utal, hogy az előítéletesség gyökere egyrészt a személyiségben, másrészt a társadalom strukturális szerkezetében is jelen van, tehát egy egységes gondolkodási sémára és attitűdre utal. Elemzésük elsősorban az előítéletesség univerzalizálásának kérdéseivel foglalkozik. 25

2.5. Az előítéletesség csökkentésére irányuló törekvések

Az előítéletek nem velünk születnek, hanem elsajátítjuk őket a szocializáció során a családi és iskolai nevelésből, a szűkebb és tágabb társas közegekből, a médiából és a kultúrából. Ebből következik, hogy az előítéletek nem szüntethetők meg teljesen, de mérséklésükre az oktatással, a neveléssel, a felvilágosítással, jogi eszközökkel, törvényi szankciókkal lehetőségünk van. Azonban ez nemcsak a kutatók, a politikusok, a nevelők, a média-szakemberek feladata, hanem a társadalom minden tagjéé. 26

Számos módszerrel lehet próbálkozni az előítéletek és sztereotípiák arányának csökkentésére, többek között a propagandával, az iskolai oktatással és felvilágosítással, a terápiás és csoport-interakciós technikákkal vagy a csoportközi érintkezéssel. Sherif, Adorno és Allport nemcsak az előítéletek okait, hanem a csökkentésükre való módszereket is keresték. *Adorno* szerint az előítélet-mentesség a kisgyermekkorban zajló autonómiára nevelésben, a felvilágosításban, a kritikai gondolkodás kialakításában gyökerezik. Ezt szolgálja az oktatás is, ahol megjelentek a multikulturális, az emberjogi és a holokausztot tartalmazó tananyagok, melyek célja a tolerancia és az empátia készségének kialakítása, valamint fejlesztése. 27

Sikeres módszernek írható le a *Rokeach*-féle konfrontációs módszer, amelyet Amerikában alkalmaztak a fehérbőrű lakosság körében, amellyel csökkentették a kognitív disszonanciát a diszkriminatív csoporthoz való viszonyulás átértékelésével és az egyenlősítő törekvések révén. *Scherif* cserkésztabori kísérletében versenyhelyzet teremtett a gyerekek között, és a kölcsönös függés érzetének kialakításával felülkerekedett a csoportellentét. Az együttműködés lehetővé tette egymás értékeinek és fontosságának a felismerését. A mindennapi életben, az iskolákban is jelen van a gyerekek számára a

²⁵ Fábíán Zoltán – Sík Endre (1996) 398–399. o. G. Márkus György (2012) 1–4. o., 11–16. o. Örkény Antal – Váradi Luca (2010) 30. o.

²⁶ Erős Ferenc (2007) 4. o.

²⁷ Kovács Mónika (2010) 17. o., 21. o.

versenyhelyzet, amelynek az előbbre jutáshoz meg kell felelniük, ezáltal teljesítményüket ennek függvényében fokozzák. Azonban ha a tanuló állandóan kudarcot él át, akkor elveszti motivációs erejét, rontja az önértékelését, rossz közérzetet okozva ezzel. Ez akár az iskolakerüléshez, a bukáshoz is vezethet. Dewey projekt módszerét átdolgozva alkalmazta Aronson a mozaik módszert, mely a kölcsönös függésen alapul. Az oktatási forma lényege, hogy a tananyag feldolgozása csoportbontásban történik meg, ahol a gyerekek a megtanulandó fejezeteket egymás között szétosztják, majd megtanítyják társaiknak. A kísérletben Pulitzer életrajzát 6 fejezetre osztva 6 gyermeknek kellett közösen megtanulnia. Így a tananyag a csoport együttműködésével sajátítható el, növelve a rokonszenvet egymás iránt, illetve csökkentve a versenyhelyzetet. A mozaik módszeres gyerekeknek pozitívabb az önértékelésük, nagyobb empátiával rendelkeznek, mások nézőpontját is észlelni tudják. A módszert szintén felhasználta *Slavinnak*, akinek célja volt az, hogy a gyerekek egyforma szinten sajátítsák el az adott tananyagot. Minden gyerek más szempont szerint dolgozza fel a leckét, majd egészében tanulja meg a többiek segítségével. Fontos motiváló erő, hogy az értékelés a csoport átlagteljesítménye alapján történik.²⁸ Az effajta kooperatív tanulási formának számos pozitív hatása van, mégsem terjedt el a pedagógusok körében. Ennek egyik oka, hogy az iskolák nem rendelkeznek megfelelő infrastruktúrával és anyagi forrással az ehhez szükséges kellékek beszerzéséhez és sokszorosításához. Másrészt sokan elzárkóznak a reformpedagógia módszereitől, az újításoktól, félve az ezt követő esetleges negatív visszajelzésektől. Hiszen a szülők sok esetben nem tudnak azonosulni az új módszerek hatékonyságával, melyekkel őket nem oktatták, illetve a pedagógusok sincsenek a módszerhez szükséges tanári attitűddel felruházva. Ezért fontos a tanárképzés folyamatos formálása és továbbképzések rendezése, hogy ledöntse a hagyományok által felállított korlátokat, sztereotípiákat. Ezt segítheti elő többek között főiskolámon a tanár szakos hallgatóknak kötelezően teljesítendő önismereti és esetmegbeszélési kurzus, ahol megismerhetjük saját határainkat, megtanuljuk kezelni a váratlan helyzeteket, illetve a reform- és alternatív pedagógiákkal foglalkozó kurzusok is, amelyek bemutatják a legújabb oktatási módszerek előnyeit és hátrányait.

A Kodolányi János Főiskola Jane Elliott munkáit felhasználva indított el egy vizsgálatot. Az alapötletet az amerikai tanítónő kutatásai nyújtották, aki Martin Luther King munkásságát mutatta be fehér, keresztény vallású gyerekekből álló osztálynak. Az előítéletek megértéséhez két csoportra osztotta az osztályt, a kék szemű emberekre, akik sokkal intelligensebbek, kedvesebbek, tisztábbak, segítőkészebbek, mint barna szemű társaik, akik buták, agresszívak, sőt büdösek is. A barna szeműeknek mint negatívan megkülönböztetett csoportnak, széles kék gallért tett a nyakába, és bizonyos viselkedésformákat tartatott be velük, pl. nem ihattak egy csapból a kék szeműekkel. Másnap megcserélték a tulajdonságokat, a barna szeműek váltak a pozitív és közkedvelt személyekké. A gyerekekről számos fénykép készült, amely jól ábrázolja érzéseiket az adott szituációban és szerepben, valamint rajzaikkal is érzékeltették ezeket. A negatív megkülönböztetéssel járó gallér viselete az adott napon a rajzokon szomorúságot, sötétséget eredményezett a rajzokon, míg a gallér nélküli napon vidámságot, mosolygó embereket és virágokat találunk. A vizsgálat végeztével a gyerekek széttépték a gallérokat, és a saját bőrükön tapasztalták meg a negatív megkülönböztetés hatásait. Tisztába kerültek azzal, hogy a szemszín nem lehet meghatározó az emberek megítélésükor. A vizsgálatról készült filmben (*A vihar szeme*) számos akkori diák is részt vett, akik pontosan fel tudták idézni az akkori negatív érzéseiket arról a két napról, és hálásak azért a tapasztalatért, mert jobb emberré tette őket.²⁹

²⁸ Aronson, Elliot (1998) 244–252. o. F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2010) 233–234. o.

²⁹ F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2010) 227–228. vo.

A Kodolányi János Főiskola következő kísérletében 12–16 fős nyelvtanár szakos hallgatókból álló önismereti csoportokat szerveztek, a vezetést két-két pszichológusra bízva, akik a két csoport közti diszkriminációt a Hippokratész–Gallenosz-féle temperamentumtan segítségével állították fel. A személyiségteszt eredményeit felhasználva a melankolikus és flegmatikus emberek tulajdonságait pozitív megvilágításba helyezték, és egyéb pozitív tulajdonságokkal ruházták fel a szangvinikus-kolerikus típusokkal szemben. Ezáltal az első kategóriába soroltaknál kialakult egyfajta felsőbbrendűség-érzet. Ezután a két önismereti csoportot három-három kiscsoportra bontották úgy, hogy minden vérmérséklettípusból legyen valaki az adott csoportban. A feladat, melyet közösen kellett megoldaniuk, a Kodolányi főiskola címerének és jelmondatának a megtervezése 15 perc alatt. A munkálatok alatt egy-egy megfigyelő jegyzeteket készített a csoportban betöltött szerepekről. A vizsgálat eredménye, hogy a negatív tulajdonságokkal felruházott szangvinikus-kolerikus személyek, akik temperamentumuknak megfelelően eddig hangadók és dominánsak voltak, a negatív megítélés hatására visszahúzódóvá váltak, a pozitív tulajdonságokkal felruházott melankolikus és flegmatikus típusokkal szemben. A csoport e tagjaival pont az ellenkező folyamat játszódott le, a pozitívumoktól felbátorodva dominánssá, aktív és ötletgazdag emberekké váltak. A gyakorlat lezárásaként ismertették a vizsgálat tárgyát, és mindenkit megkértek, hogy ismertessék érzéseiket, beszéljék ki magukból esetleges indulataikat, amelyet a háttérbeszorulás váltott ki. A feladat célja az volt, hogy ismerjék meg a kirekesztettséget, a negatív sztereotípiákkal és előítéletekkel szembekerülő emberek érzését a saját bőrükön annak érdekében, hogy önmaguk változtatni tudjanak esetleges negatív berögződésükön. Az effajta gyakorlatok számos veszélyt rejthetnek magukban, ezért fontos, hogy szakemberek végezzék el, kelendő tudással és felkészüléssel a hátuk mögött.³⁰

A sztereotipizálás és előítéleteség csökkentésének másik lehetséges módszerét az ún. kontaktus hipotézis fogalmazta meg. A stratégia lényege, hogy a gyakori és rendszeres kapcsolat a társadalmi csoportok között elvileg csökkenti a sztereotip gondolkodást, ha az az egyenlő pozíció alapján folytatott érintkezésem alapul. *Morton Deutsch* és *Mary Ellen Collins* nyomom követte, hogyan alakul a fehérek négerellenes attitűdje egy integrált és egy szegregált lakótelepen. Az integrált lakótelepen élőknek pozitív irányban változott meg a véleményük. Az elkülönítés megszüntetésének másodlagos hatása az elkerülhetetlenség pszichológiája. Ha az egyén tudja, hogy elkerülhetetlen a kapcsolat kialakítása azzal szemben, akivel negatív attitűdjeink vannak, akkor a disszonancia enyhítése érdekében a pozitív tulajdonságokra fekteti a hangsúlyt, megpróbálja meglátni a jót az egyénben. Ezt a kettős helyzetet nevezzük kognitív disszonanciának. Minél előbb felismeri a társadalom, hogy az integráció elkerülhetetlen, annál inkább fog előítéletein változtatni. A kísérlet sajátossága, hogy állami kézben lévő lakótelepen történt. Ha ez magántulajdonban lett volna, fennállhatna annak a veszélye, hogy a kisebbségi lakosság miatt leesik az ingatlan értéke, ami gazdasági konfliktushoz vezetne. Tehát az egyenlő pozíciójú érintkezés gazdasági konfliktus nélkül csökkenti az előítéleteket. *Balassa Szilvia* és *Kovács András* kutatásuk során vegyes etnikumú és homogén lakóhelyeken is tesztelni kívánták a kontaktus hipotézis elméletet, főként a német és szlovák lakosú településeken. A vizsgálat eredményei szerint az etnikai csoportok közötti személyes kapcsolat csökkenti az előítéleteséget, illetve ezt tovább fokozza, ha azok a vegyesen lakott településeken alakulnak ki. Ezen településeken akkor is nagyobb a rokonszenv a kisebbségi csoportok iránt, ha még nem kerültek személyes kapcsolatba az említett csoport tagjaival. Ezzel ellentétben a Tajfel-paradigma azt állítja, hogy az együttélés és a személyes kapcsolat megléte erősítheti a sztereotip és előítéletes gondolkodást is.³¹

³⁰ F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2010) 235–240. o.

³¹ Aronson, Elliot (1998) 239–244. o. Balassa Szilvia, Kovács András (2010) 99. o., 102–111. o.

Az emberek előítéleteinek csökkentésére a média is alkalmas lehet például olyan reklámok gyártásával, amelyek nemcsak a többségi csoport tagjaihoz szólnak, hanem a kisebbségben levőkhöz is, saját csoportjukból származó szereplőkkel.³²

3. Saját vizsgálat bemutatása

Ebben a fejezetben szeretném bemutatni vizsgálatom célját és feladatait, az általam felállított hipotéziseket, a vizsgálat során alkalmazott módszereket, valamint a vizsgálati mintát. Zárásként ismertetem az elért eredményeket, illetve alátámasztom vagy megcáfolom hipotéziseimet, és rámutatok a további feladatokra.

3.1. A vizsgálat célja és feladatai

Mint már fentebb is említettem a vizsgálat célja a tanár szakos hallgatók gondolkodásbeli önállóságának vizsgálata a sztereotípiák és előítéletek mentén. Témaválasztásomat saját tapasztalataim segítették, hiszen a köz- és felsőoktatásban egyaránt megfigyelhettem a személyeszlés során megjelenő sztereotipizált gondolkodást. Megjegyzem ezt későbbi pedagógusi tapasztalataim is megerősítik.

Fő kérdéseim a következők: Milyen összefüggések vannak a személyre jellemző konformitás, türelmetlenség, dominancia, önérvényesítés, gondolkodásbeli önállóság, kitartás és a sztereotípiák, valamint az előítéletes gondolkodás között? Azért ezek a személyiségjegyek kerültek kiválasztásra, mert úgy gondolom, hogy ezek azok a tulajdonságok melyek meghatározóak lehetnek az általam vizsgált területen az iskolai életben. Feltevésemet saját tapasztalataim, és a szakirodalmak megerősítették

A vizsgálat elindítását megelőzte egy alapos anyaggyűjtési folyamat. Munkám során áttanulmányoztam a témához kapcsolódó szakirodalmakat és kutatásokat, melyek segítségével megszületett egy széles elméleti megalapozás. Újból szeretném megemlíteni azoknak a szerzőknek a munkásságát, akikre támaszkodhattam, ezáltal is kiemelni munkájuk fontosságát. Többek között a következő kutatókról van szó: Allport, Gordon W. (1977); Aronson, Elliot (1978); Csepeli György (1997); Dencső Blanka és Sik Endre (2007); Enyedi Zsolt, Fábíán Zoltán és Sik Endre (2004); Erős Ferenc (2007); Kovács Mónika (2010); Ligeti György (2006); Örkény Antal és Várad Luca (2010).

Ezt követi a hipotézisek felállítása, melyben megfogalmazódnak a vizsgálat főbb feltevézései, illetve az általam várt eredmények, amelyre a kutatás módszere fog épülni. Vizsgálatomat a Tóth László és Király Zoltán által összeállított önjellemző kérdőív bizonyos skáláinak átvételével bonyolítom le (lásd: a Mellékletek című fejezet, 3. számú melléklet.) Az átvett skálák a következők: nonkonformitás, gondolkodásbeli önállóság, türelmetlenség, önérvényesítés, dominancia, kitartás. A szakirodalmi háttér áttanulmányozása után úgy gondolom, hogy ezek azok a személyiségjellemzők, amelyek a legnagyobb befolyással bírnak a sztereotipizált és előítéletes gondolkodásra. A Tóth László és Király Zoltán által készített önjellemző kérdőívből kölcsönzött skálák önmagukban is alkalmasak a mérésre, ezért bátorkodtam csak ezeket a részeket átvenni. A vizsgálat során A bargotok és rötérek címet viselő történet felhasználásával, egy rajzos feladat segítségével szeretném felmérni azt, hogy a történetben olvasott sztereotip gondolatokat mennyire veszi az olvasó hiteles információforrásnak, és ennek fényében hogyan ábrázolja ezt a két népcsoportot (lásd. a Mellékletek című fejezet, 2. és 3. számú melléklet). A mintavétel során a kikötésem az volt, hogy főiskolám tanár szakos hallgatóit fogom alávetni a vizsgálatnak, szakra, nemre, munkaformára és képzési formára való tekintett

³² Síklaki István (2010) 114. o.

nélkül. Ez alapján a nappali és levelező képzésben részt vevő hallgatók közül 100 fővel végeztem el az adott feladatokat.

Az önjellemző kérdőív skáláinak rangsorolásával szeretnék következtetni arra, hogy mely személyiségjellemző van a legnagyobb hatással A bargotok és róterek című történetben olvasott információk feldolgozására, a sztereotip gondolatok maximálás elfogadására kételyek ébresztése nélkül.

Az eredmények kiértékelése az SPSS statisztikai program és a Microsoft Exel 2010 program alkalmazásával történt, melyek segítségével az elkészült táblázatok és grafikonok még szemléletesebbé és érthetőbbé tették a vizsgálati eredményeket. A számszaki kiértékelés után megtörtént a szöveges értékelés, a konklúzió levonása, az előzetesen felállított hipotézisek alátámasztása, illetve megcáfolása.

Ezek alapján a kutatási program egyik lehetséges eredménye rámutatni arra, hogy mely területeken kell fejleszteni – elsősorban – a jövőben tanárok személyiségét annak érdekében, hogy a saját személypercepciójukat objektívvá, tárgyiasabbá tegyék, és ennek segítségével gondolkodásuk a realitás alapján váljon önállóvá.

A vizsgálat eredményeinek rövid távú hasznosítása abban nyilvánulna meg, hogy a vizsgálat eredményeit ismertetem a kutatásban részt vevőkkel, rávilágítok azon gyenge pontokra a sztereotípiák és előítéletek területén, amelyeken szükségesek lehetnek a változtatások a megfelelő pedagógusszemélyiség kialakításának érdekében. Hosszú távú hasznosítás között szerepel a kutatási eredmények ismertetése a pedagógiai, pszichológiai, diszciplináris képzésekben, illetve felhasználása a módszertani eljárások fejlesztésében.

3.2. Hipotézisek felállítása

A dolgozat a következő hipotézisek alátámasztására, illetve cáfolatára épül fel. Előfeltevéseim között szerepelt az, hogy azok a tanár szakos hallgatók, akik már túllépték a 25 éves életkort valószínűleg nagyfokú gondolkodásbeli önállósággal rendelkeznek, ezáltal személyük kevésbé befolyásolható. Azért ezt az életkori határt húztam meg, mert a pszichológiai szakirodalmak ezen életkortól beszélnek felnőttkorról. Úgy gondolom, hogy ebből adódóan ezen tanár szakos hallgatók több tapasztalattal rendelkezhetnek az előítéletek és sztereotípiák területén a mindennapi élettapasztalataik alapján.

Úgy vélem, hogy a nemeket illetően a férfiakat nagyobb mértékben jellemzi a dominancia és önérvényesítés, ami véleményem szerint együtt jár az önálló véleményalkotással, gondolkodásbeli önállósággal. Ezáltal a férfiak kevésbé fogékonyak mások véleményére, illetve annak átvételére, tehát kevésbé jellemző rájuk a sztereotip gondolatok elfogadása. Kultúránkból adódóan a férfiak dominánsabbak.

A mindennapi tapasztalatokból arra a következtetésre jutottam, hogy mivel a nők az őket ért nemi diszkriminációk miatt céljaik elérésében sokkal kitartóbbak férfi társaiknál, valószínűleg saját tapasztalataik és erős kitartásuk miatt visszautasítják a sztereotípiáktól terhes gondolkodást. Úgy vélem, hogy ebből kifolyólag azok a nők, akik személyére a kitartás nagy arányban jellemző, véleményalkotásuk mentesülni fog a manipulatív és befolyásoló információk halmazától, amivel nap mint nap találkozhatnak.

A következő feltételezésem szerint azok a hallgatók, akik nonkonformista magatartást tanúsítanak, szembe mernek helyezkedni a társadalom által felállított sztereotípiákkal és előítéletekkel. Ennek megfelelően a saját véleményüket felvállalva megkérdőjelezzik a túláltalánosításokból fakadó sztereotip gondolatokat.

Azok a leendő pedagógusok, akik személyiségét nagyfokú türelmesség jellemzi, véleményem szerint veszik a fáradságot arra, hogy alaposabban utánajárnak a társadalomban berögzült negatív attitűdöt hordozó feltevéseknek annak érdekében, hogy

megbizonyosodjanak az információk hitelességéről és érvényességéről. Ennek tükrében nehezebben fogadják el a sztereotip és előítéletes gondolatokat.

Ezen személyiségjegyek birtokában képesek lehetünk objektívabbá tenni a percepciót és a gondolkodást.

3.3. A vizsgálati módszer bemutatása

A vizsgálat során empirikus módszereket alkalmaztam az általam felállított hipotézisék alátámasztására. A vizsgálat első fázisát a Tóth László és Király Zoltán által összeállított önjellemző kérdőív bizonyos skáláinak átvételével bonyolítom le, melyek önmagukban is alkalmasak a mérésre. (lásd: a Mellékletek című fejezet, 3. számú melléklet.) A kérdőívet a 2006-ban megjelent Magyar Pedagógia 106. évfolyam 4. számában találtam, amely az Új módszer a kreativitás megállapítására: A Tóth-féle kreativitásbecslő skálával (TKBS) foglalkozik. Az átvett skálák a következők: nonkonformitás, gondolkodásbeli önállóság, türelmetlenség, önérvényesítés, dominancia, kitartás. A kérdőívben szereplő állításokat 0–4-ig terjedő skálán kell értékelni az alapján, hogy a vizsgált személy mennyire tartja azt igaznak magára. A 0 = az egyáltalán nem jellemző, az 1 = többnyire nem jellemző rám, 2 = félig-meddig jellemző rám, 3 = általában jellemző rám, 4 = teljes mértékben jellemző rám.

A vizsgált személyiségjegyek véleményem szerint a személypercepcióban, az előítéletes és sztereotip gondolkodás területén fontos befolyásoló tényezők. A nonkonform magatartást a következő állításokkal vizsgálom: Az iskolai magatartásom ellen soha nem merült fel kifogás. Sokszor előfordult velem, hogy viselkedésem miatt összeütközésbe kerültem a tanáraimmal. Minden helyzetben úgy cselekszem, ahogy elvárják tőlem. Már sokszor kaptam a fejemre azért, mert mást akartam, mint a többiek. Társaságban igazodom a többiekhez. Valahogy mindig kilógok a sorból.

A gondolkodásbeli önállóságot a következő állításokkal próbálom felmérni: Többnyire nem értem meg teljesen a tananyagot részletes tanári magyarázat nélkül. Teendőim megszervezésében nincs szükségem segítségre. Gyakran kérek tanácsot másoktól. Egyedül is elboldogulok a feladataimmal. Ki szoktam kérni mások véleményét, hogy tudjam: amit gondolok, azt jól gondolom-e. A megtanulandó anyagot teljes mértékben magamtól is átlátom, nem kell átbeszélnem senkivel.

A türelmetlenséget a következő kijelentésekkel vizsgálom: Általában megállom, hogy más hosszúra nyúlt mondanójában sürgetően beleköttyögjak, még ha unalmasnak is találok. Ideges leszek, ha valakinek többször kell elmondanom ugyanazt, míg végre megérti. Viszonylag jól tűröm, ha betegség vagy baleset miatt tétlenségre vagyok kárthatatva. Azt hiszem, másokhoz képest kevésbé vagyok türelmes. Akkor is meg tudom őrizni a nyugalmam, ha hosszú sort kell kiállnom. Nehezen viselem a várakozást.

Az önérvényesítést a következő állításokkal vizsgálom: Inkább lemondok valamiről, ha úgy látom, hogy túl sok ember ellenállását kell legyőznöm. Mindig a saját céljaimat követem, akkor is, ha emiatt másokkal összeütközésbe kerülök. Legtöbbször nem szólok, ha elém tolakodik valaki a sorban, mert számomra fontosabb a békesség. Amit helyesnek tartok, azt keresztülviszem akkor is, ha rossz szemmel néznek rám. A vitákból ritkán kerülök ki győztesen. Akár erőszakosan is ragaszkodom ahhoz, hogy a dolgok az én kedvem szerint történjenek.

A személyre jellemző dominancia mértékét az alábbi kijelentésekkel vizsgálom: Társaságban általában én vagyok a hangadó. Nem vagyok egy parancsolgató típus. Jól boldogulnék olyan hivatásban, ahol befolyásom, „hatalmam”, irányítási jogom lenne mások felett. Nem tartom magamat vezéregyéniségnek. Ha többen vagyunk együtt, legtöbbször az történik, amit én akarok. Általában kitérek az elől, hogy én legyek az irányító.

A kitartást a következő állításokkal mérem: Inkább éjszakába nyúlóan is tanulok, mint hogy számonkéréskor gyengébben szerepeljek. Sokszor előfordult, hogy nem volt kedvem a házi feladat megírásával bajlódni, inkább lemásoltam valakiéről. Nagy odaadással, kitartással szoktam tanulni. Nem érzek magamban annyi erőt, hogy még sok éven át tanuljak. Nem szoktam a tanulást abbahagyni addig, amíg a leckéimmel el nem

A vizsgálat során alkalmazott újabb eszköz egy rajzos feladat elkészítése A bargotok és róterek történetének a segítségével. (lásd: a Mellékletek című fejezet, 3. számú melléklet.) (Forrás: Daniel Shapiro [1995, szerk.]: Konfliktus és kommunikáció. Át a konfliktuskezelés labirintusán. Open Society Institute. New York. USA. 65. o.)

Az elvégzendő feladatot a konzulensemmel a következőképpen fogalmaztuk meg: Az alábbiakban egy történetet olvashatsz. Kérjük az elolvasás után rajzold le, hogy Te hogyan képzeled el a bargotokat és a rótereket! (mellékelünk egy üres lapot)

A történetet egy bargot írta, és a következő leírást foglalja magába:

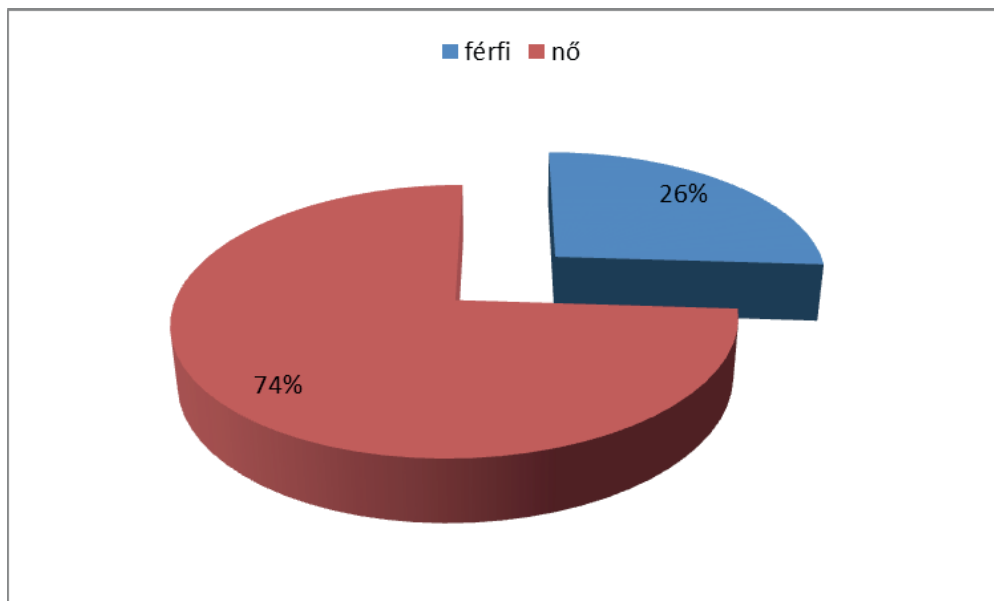
„A bargotok Bargóniában élnek. Ez az ország a világ túlsó felén, Zéther és Trébonia szigete között terül el. A bargóniai emberek nagyon csodálatosak. A gyermekek nagyon ritkán veszekednek egymással, és a felnőttek békében dolgoznak. Bargónia fő tápláléka a rizs, de a bargotok tányérja soha sem üres. Az időjárás egész évben egyenletes: kissé szellős, mindig meleg és napos.

A róterek egy másik országban élnek, melynek neve Rutris. Ez az ország is a világ túlsó felén, Bilbo és Treblin szigete között terül el. A rutrisi emberek nagyon aljasak. A gyerekek örökké kiabálnak egymással, és a felnőttek gyakran verekednek. Mikor a felnőttek a munkahelyükön vannak, soha nem csinálnak meg semmit, mivel mindenki csak alszik vagy üvöltözik munka helyett. Az idő mindig nagyon hideg, szellős és esős Rutrisban.”

A történet olvasása során felmerülhet a kérdés az olvasóban, hogy a két népcsoport megítélése során az író nem élt-e a manipuláció eszközével, miszerint saját népét, a bargotokat jobb színben tünteti fel, míg a róterekről negatív képet fest. A történet tipikus példája a sztereotipizált és előítéletes gondolkodásnak, valamint a személypercepció befolyásolásának.

3.4. A vizsgálati minta bemutatása

A vizsgálat során a mintavétel főiskolám tanár szakos hallgatóira terjedt ki, szakra, nemre, képzési formára és munkaformára való tekintet nélkül. A mintavétel során az előre tervezett 150 fő helyett 106 főt sikerült bevonnai a vizsgálatba, azonban csak 100 fő munkája értékelhető, ugyanis 6 fő hiányosan töltötte ki a kiosztott kérdőívet, valamint nem készítette el a rajzos feladatot. A 100 fő nem szerinti megoszlását a kördiagram jeleníti meg, amely szerint a vizsgálatban 26 férfi és 74 nő vett részt. Terveim szerint a nemek és a korcsoportok közel egyenlő arányban reprezentáltak lettek volna, azonban a vissza nem érkezett minták miatt az arány a nők és a 22–24 évesek javára tolódott el, emiatt eredményeim tendenciaszerűek. Messzemenő következtetések nem vonhatók le belőle.

1. ábra: A vizsgálati minta megoszlása nemek szerint

A nemek korosztály szerinti megoszlását a táblázat kitűnően illusztrálja. A férfiak közül a 20, 22, 26, 30, 33, 39, 45, 48, 50, 54 éves korosztályt 0 fő képviselte. A 28, 31, 35, 36, 41, 44, 55 éveseket 1-1 fő jelenítette meg. A 21 és 37 évesek közül 2-2 fő; a 23 éves korosztályból 5 fő; a 24. életévüket betöltöttek közül 4 fő vett részt a vizsgálatban. A legnagyobb arányban a 25 évesek vettek részt 6 fővel.

A nőket a 28, 31, 36, 37, 44, 55 évesek közül 0 fő; a 20, 26, 30, 35, 39, 41, 48, 50, 54 éves korosztályból 1-1 fő; a 33. életévüket betöltötteket 2 fő; a 21 és 45 esztendőket megéltek 4-4 fő; a 25 éveseket 6 fő; a 23 és 24 esztendősoket 12-12 fő képviselte. A vizsgálatban a legnagyobb arányban a 22 éves nők vettek részt 25 fővel.

ÉLETKOR	NEM	
	FÉRFI	NŐ
20	0	1
21	2	4
22	0	25
23	5	12
24	4	12
25	6	6
26	0	1
28	1	0

ÉLETKOR		NEM	
		FÉRFI	NŐ
	30	0	1
	31	1	0
	33	0	2
	35	1	1
	36	1	0
	37	2	0
	39	0	1
	41	1	1
	44	1	0
	45	0	4
	48	0	1
	50	0	1
	54	0	1
	55	1	0
	Összesen	26	74

1. táblázat: A nemek korosztály szerinti megoszlása

3.5. A vizsgálat lebonyolítása

A vizsgálati téma kiválasztása, a szakirodalmi háttér áttanulmányozása és a hipotézisek felállítása után megtörtént a módszerek kiválasztása, majd a vizsgálati minta begyűjtése. A mintavétel a 2012/2013-as tanév II. félévében május hónaptól vette kezdetét, majd a 2013/2014-es tanév I. félévében szeptember és október hónapban folytatódott személyes megkeresés, illetve tanórai keretek között, nyomtatott formában való kitöltéssel. A 150-re tervezett mintából 100 kiértékelhető mintát sikerült begyűjteni, a fentebb említett okok miatt. A mintavétel során a feladat ismertetése után a figyelem fel lett hívva az önkéntes és anonim kitöltésre, és arra, hogy mindenki saját belátása szerint töltse ki a kérdőívet, illetve készítse el a rajzot, mert nem létezik jó és rossz válasz. Az egyének személyes beállítódása a fontos a vizsgálat során. A begyűjtés során a nem egyértelmű rajzok esetében megkértem az alkotókat, hogy szóban is fejezzék ki azt, amit rajzban szerettek volna annak érdekében, hogy a kategorizálás megtörténhessen.

Az önjellemző kérdőív kiértékelése, valamint az elkészült rajzok kategorizálása az SPSS rendszer, illetve a Microsoft Exel 2010 nevet viselő program segítségével zajlott le. Az önjellemző kérdőív által a már említett 6 skálát vizsgáltam (konformitás, gondolkodásbeli önállóság, türelmesség, önérvényesítés, dominancia, kitartás). A skálák

rangsorolásával szeretnék következtetni arra, hogy mely személyiségjellemző van a legnagyobb hatással A bargotok és róterek című történetben olvasott információk feldolgozására, a sztereotip gondolatok maximálás elfogadására kételyek ébresztése nélkül.

A bargotok és róterek címet viselő elbeszélés feldolgozása során elkészült rajzokat kezdetben 2 kategóriába akartam sorolni, annak fényében, hogy a rajzok készítői milyen mértékben fogadták el a szövegben található információk hitelességét. Azonban az eredmények kiértékelése közben szükségét láttam egy harmadik kategória felállításának is, mivel egyes esetekben az olvasott információ elfogadása a két nép mibenlétéről többé-kevésbé megvalósult, azonban egyfajta harmónia felállítása is megtörtént a két élethelyzet egymás mellett élése között.

A szükséges kategóriák felállítása és a skálák kiértékelése után megkezdődött az eredmények kiértékelése.

3.6. Az eredmények értékelése

Mint már fentebb is említettem, a rajzos feladat és az önjellemző kérdőív által szerettem volna vizsgálni azt, hogy melyek azok a személyiségjellemzők, amelyek a legnagyobb befolyásoló hatással bírnak a sztereotip és előítéletes információ elfogadására, illetve visszautasítására. Ez alapján az elkészült rajzokat a következő három kategóriába soroltam. 1: Maximálisan elfogadja a szöveg igazságtartalmát.; 2: Megkérdőjelezi a szövegben olvasott információ hitelességét.; 3: Elfogadja az olvasott információt, mégis egyfajta harmóniát állít fel a két népcsoport között. Az elkészült rajzok néhány példánya a Mellékletek című fejezetben, ezen belül is a 2. számú mellékletben található.

A vizsgálati minta megoszlása szerint a vizsgálatban részt vevő férfiak közül 19-en, a nők közül 65-en maximálisan elfogadják a szöveg igazságtartalmát, a férfiak közül 6-an, a nők köréből 8-an megkérdőjelezzik a szövegben olvasott információ hitelességét, illetve mindkét nemből 1-1 fő elfogadja ugyan az olvasott információt, mégis egyfajta harmóniát állít fel a két népcsoport között.

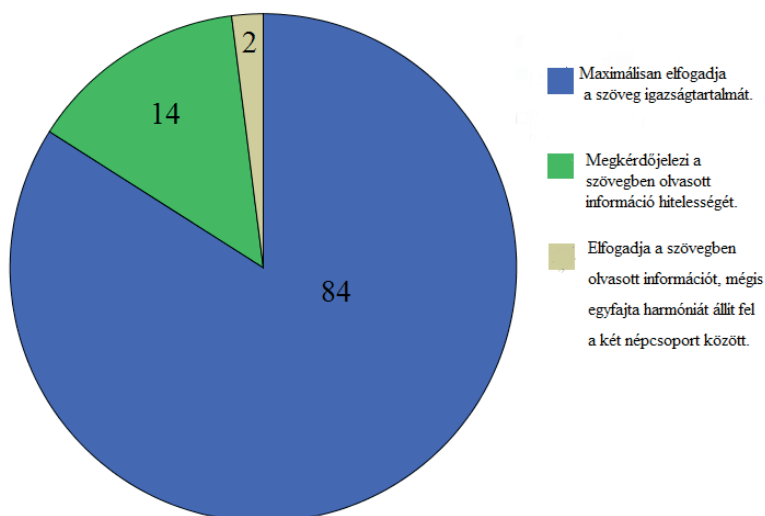
Rajzok kategorizálása	Nemek			
	Férfi		Nő	
	%	fő	%	fő
1. Maximálisan elfogadja a szöveg igazságtartalmát	73	19	87	65
2. Megkérdőjelezi a szövegben olvasott információ hitelességét	23	6	11	8
3. Elfogadja az olvasott információt, mégis egyfajta harmóniát állít fel a két népcsoport között	4	1	2	1
Összesen	100	26	100	74

2. táblázat: A rajzok kategóriáinak megoszlása nemek szerint

Ha a nemek szerinti minta százalékos megoszlását megtekintjük, akkor a 26 fős férfi csoport 19 fője, 73%-a tartozik az 1. kategóriába, tehát ők maximálisan elfogadják az

információ hitelességét, 6 tagja, 23%-a azonban megkérdőjelezi érvényességét, és a 2. csoportba kategorizálja magát. Azonban 4%, tehát 1 fő a 3. csoportot, a kivételek csoportját erősíti. A 74 fős női minta 65 fője, tehát 87%-a az 1. csoportba, 8 fője, tehát 11%-a a 2. csoportba, míg 1 fő, 2% a 3. csoportba delegálja magát.

Összességében 84 fő képviseli az emberek azon csoportját, akikben még fel sem merül a manipuláció esélye a szöveg kapcsán. Azonban 14 fő esetében elbizonytalanodás tapasztalható az olvasott szöveg hitelességéről, 2 fő pedig harmóniát állít fel a két népcsoportról az információk alapján.

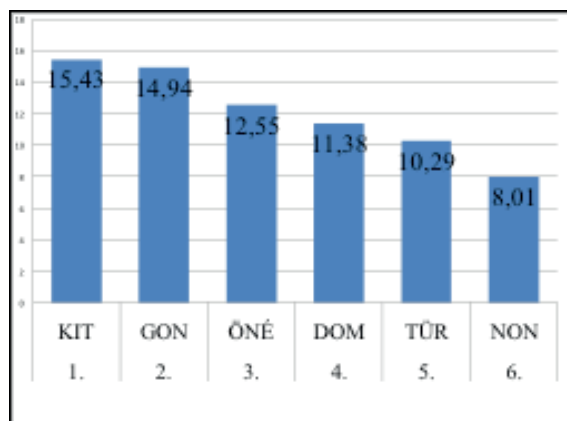
2. ábra: A vizsgálatban részt vett személyek besorolása a rajzkategóriákba

Ami az életkor szerinti megoszlást illeti, azt jól szemlélteti a Mellékletek nevet viselő fejezetben, ezen belül is az 1. számú mellékletben található 3. táblázat. Eszerint a legnagyobb arányban, 25 fővel a 22 éves korosztály közé tartozók azok, akik maximálisan elfogadják a szöveg igazságtartalmát. Őket követi a 23 évesek csoportja 16 fővel, a 24 esztendősök 12 fővel; a 25. életévüket betöltöttek 9 fővel; a 21 évesek közé tartozók 6 fővel; a 45 éves korosztály 3 fővel; végezetül a 35, 41, évesek 2-2 fő reprezentálásával; és a 20, 26, 28, 31, 33, 36, 44, 50, 54 éves korcsoport 1-1 fő feltüntetésével.

Azok száma, akik megkérdőjelezik a szövegben olvasott információ hitelességét, a következőképpen alakult. A 23 és 24 éves korosztály 3-3 fővel; a 37 esztendősök 2-2 fővel; a 30, 33, 39, 45, 48, 50 esztendősök 1-1 fővel képviseltették magukat ebben a kategóriában. A kivételt képező csoportban, amely szerint a vizsgálatban részt vevők elfogadják az olvasott információt, azonban egyfajta harmóniát állítanak fel a két népcsoport között, mindössze 2 fő jelent meg, egy 23 és egy 24 éves személy.

A kérdőív által mért skálák átlagértéke a következőképpen alakult. A legmagasabb értéket, 15,43 pontot a kitartás érte el a 100 fő tekintetében. A második helyen a gondolkodásbeli önállóság jeleníthető meg 14,94 átlagértékkel. Ezt követi az önérvényesítés 12,55 ponttal; a dominancia 11,38 ponttal; a türelmetlenség 10,29 ponttal; végezetül a nonkonformitás 8,01 ponttal. Tehát ez alapján elmondható, hogy a vizsgálati mintára a legnagyobb arányban a kitartás és a gondolkodásbeli önállóság volt a jellemző.

3. ábra: A skálák átlagértéke grafikonon szemléltetve ³³

A skálaértékek a nemek arányát tekintve a következőképpen alakultak. A férfiak a legnagyobb átlageredményt, 15,31 pontot a gondolkodásbeli önállóságban, 13,35 pontot az önérvényesítésben, 12,50 pontot a dominanciában, 11,57 pontot a kitartásban, 10,50 pontot a türelmetlenségben és 10,35 pontot a nonkonformista skálákban értek el. Tehát itt is beigazolódik egy sztereotípiá, miszerint a férfiakat nagy arányban jellemzi a gondolkodásbeli önállóság, az önérvényesítés és a kitartás.

A nők a legmagasabb értéket, 16,78 pontot a kitartás skálájában érték el, ezzel túlszárnyalva a férfiakat. ($T = -5,352$) Az egyik legnagyobb szignifikáns különbség ebben a skálában értékelhető. A második legmagasabb átlagértéket, 14,81 pontot a gondolkodásbeli önállóságban értek el a nők. Ezt követi a 12,27 ponttal az önérvényesítés, 10,99 ponttal a dominancia, 10,22-es értékkel a türelmetlenség és 7,19 ponttal a nonkonformitás. A második legnagyobb szignifikáns különbség a nonkonformitás skáláján mérhető férfiak és nők között ($T = 3,907$).

³³ A rövidítések a következő személyiségjegyeket jelölik: NON: nonkonformitás, GON: gondolkodásbeli önállóság, TÜR: türelmetlenség, ÖNÉ: önérvényesítés, DOM: dominancia, KIT: kitartás

	Nem	Elemszám	Átlag	Szórás
NON összpont	férfi	26	10,3462	3,07171
	nő	74	7,1892	3,69255
GON összpont	férfi	26	15,3077	3,13393
	nő	74	14,8108	3,60622
TÜR összpont	férfi	26	10,5000	4,21663
	nő	74	10,2162	4,05871
ÖNÉ összpont	férfi	26	13,3462	3,74104
	nő	74	12,2703	3,52796
DOM összpont	férfi	26	12,5000	4,34741
	nő	74	10,9865	4,89197
KIT összpont	férfi	26	11,5769	4,57098
	nő	74	16,7838	4,15873

4. táblázat: A skálaátlagok megoszlása nemek szerint

Ha a skálaátlagokat akarom rangsorolni nemek szerint, akkor a férfiak esetében a sorrend élén a gondolkodásbeli önállóság áll, ezt követi az önérvényesítés, a dominancia, a kitartás, a türelmetlenség és a nonkonformitás. A nők esetében az első helyen a kitartás, majd a gondolkodásbeli önállóság, az önérvényesítés, a dominancia, a türelmetlenség, majd a nonkonformitás áll.

Skálaátlagok rangsora nemek szerint				
Rangsor	Férfi	Átlagérték	Nő	Átlagérték
1.	GON	15,3077	KIT	16,7838
2	ÖNÉ	13,3462	GON	14,8108
3.	DOM	12,5000	ÖNÉ	12,2703
4.	KIT	11,5769	DOM	10,9865
5.	TÜR	10,5000	TÜR	10,2162
6.	NON	10,3462	NON	7,1892

5. táblázat: Skálaátlagok rangsora nemek szerint

A tanár szakosokból álló vizsgálati csoport többségére, a férfiakra és nőkre egyaránt az alacsony fokú nonkonformitás jellemző, vagyis azok a személyek, akik generációk sorának fogják átadni az általuk évtizedek által összegyűjtött tudást, konformista beállítódással rendelkeznek. Felmerül bennem a kérdés, hogy ez miért alakulhatott ki ezekben a személyekben? Talán a tantervhez és oktatási politikához szükséges alkalmazkodás idézhette elő ezt az értéket? Véleményem szerint a jövőbeli pedagógusoknak rendelkezniük kell egy olyan nonkonformista attitűddel, amely lehetővé teszi számukra, hogy igazodva a folyamatosan megújuló gyermekanyaghoz képesek legyenek a változtatásra, a megszokottól való eltérésre a leghatékonyabb ismeretátadás céljából.

Az életkor szerinti megoszlást az általam vizsgált személyiségjegyek gyakoriságát tekintve a Mellékletek című fejezetben, ezen belül is az 1. számú mellékletben található 6. táblázat szemlélteti. Azonban ezek az adatok csak tendenciaszerűek, mert a korcsoportokban szereplők eloszlása nagyon egyenlőtlen. A legmagasabb arányban a 22 és 25 éves korosztály vett részt a vizsgálatban.

A nonkonformitás skáláján a legmagasabb átlagértéket, 17 pontot a 28 és 30 éves korosztály; a legalacsonyabbat, 3 pontot a 26 és 39 éves korosztály reprezentálta.

A gondolkodásbeli önállóságot tekintve a legmagasabb értékeket, 21 és 20 pontot a 39 és 50 évesek érték el; míg a 17, 18 és 19 pontot a 26., 28. és a 30. életévüket betöltötték érték el. Az ezt követő értékek arányukat tekintve az összes korosztály tekintetében egyenlő arányban oszlanak meg, azonos jellemzőket mutatnak.

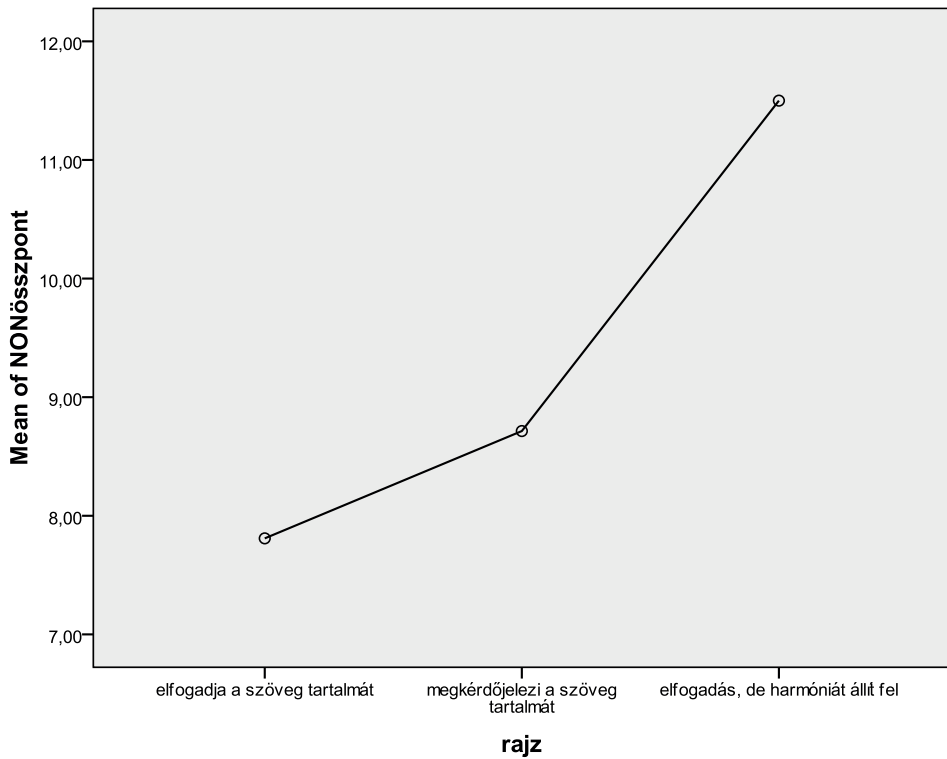
A türelmetlenség skáláján a legnagyobb értéket, 15 pontot a 41; 14 pontot a 20, és 13 pontot a 30 és 40 éves korosztály érte el. A legalacsonyabb pontszámmal, 3 ponttal a 28 éves; 4 ponttal pedig az 50 éves korosztály rendelkezik, tehát ők rendelkeznek a legnagyobb türelemmel.

Az önérvényesítés szempontjából a legnagyobb értéket, 18 pontot a 28 és 30 esztendősek; a legkisebb átlagértéket az 55 éves korcsoport mutatta fel.

A dominancia területén kiugróan magas eredményt, 21 és 19 pontot a 30 és 41 éves korcsoport érte el; míg a legalacsonyabbat, 3 pontot a 20 esztendősek korosztály prezentálta.

A nonkonformitás területén a legmagasabb átlagértékeket, 21; 20; 19,5 és 19 pontot az 50; a 26; a 35 és a 48 évesek tábora képviselte.

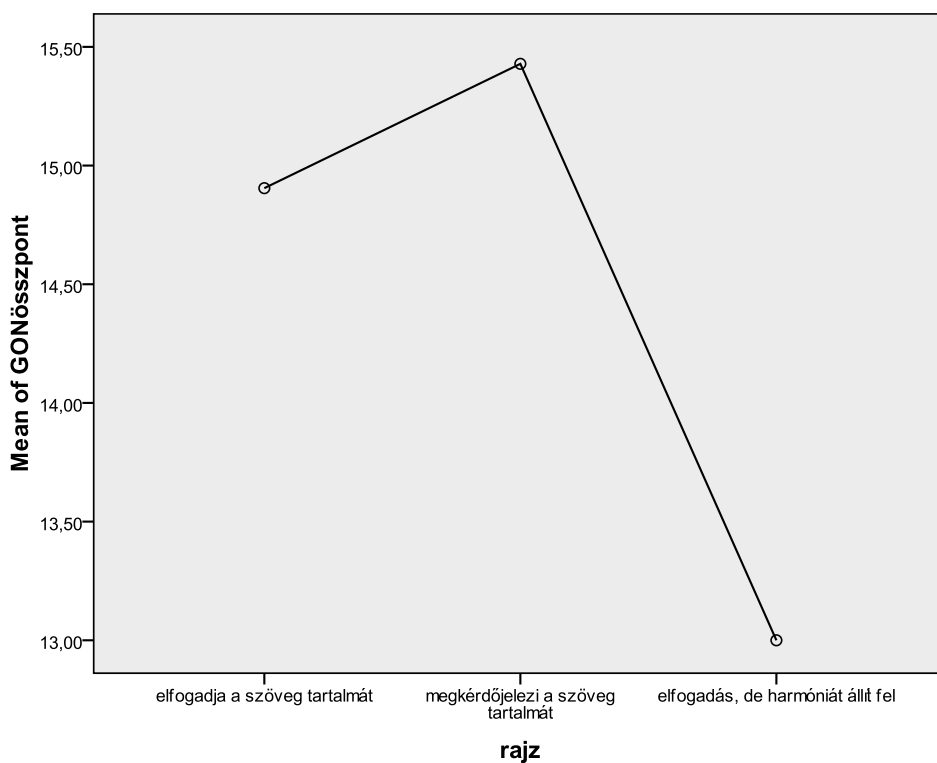
A személyiségjellemező skálák és a rajzok kategorizálása közti kapcsolatokat a következő grafikonok szemléltetik.

4. ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek a nonkonformitás területén³⁴

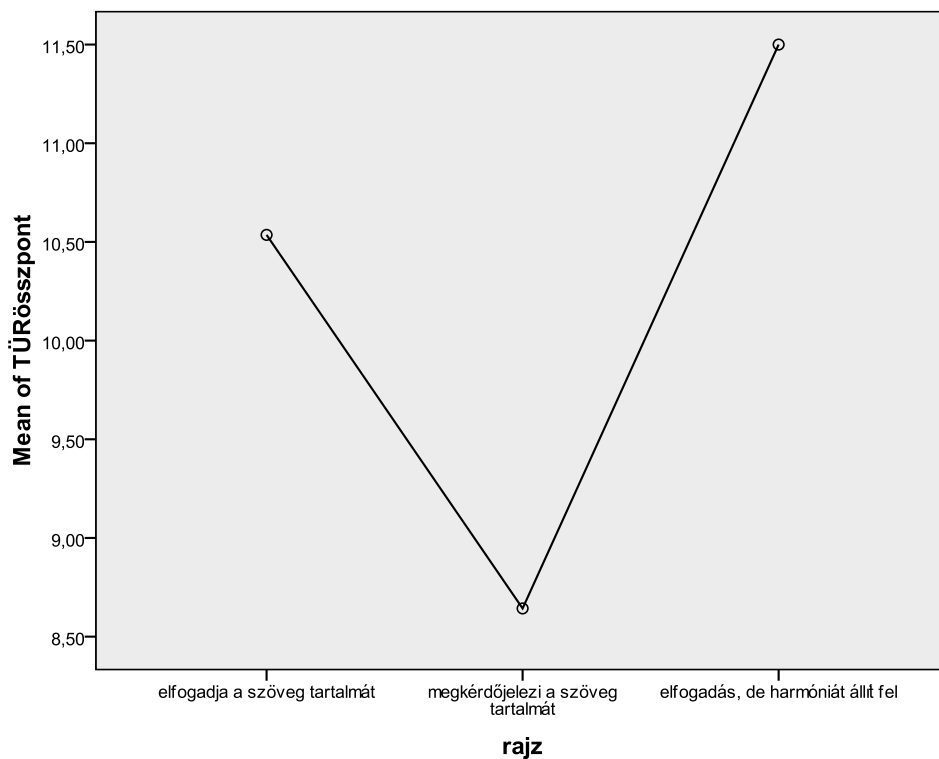
Azok, akik a rajzok kategorizálása során az 1. csoportba kerültek, rájuk a legalacsonyabb átlagpontszám jellemző a nonkonformitás területén a többi kategória átlagértékéhez képest. Ezen csoport tagjai maximálisan elfogadták a történetben olvasottakat. Azok, akik a 2. kategóriába kerültek, átlagpontjaikkal a középmezőnyt erősítik, ők már éltek a megkérdőjelezés lehetőségével. Akik pedig a 3. kategóriába lettek sorolva, a legmagasabb átlagpontszámot érték el. A csoport tagjai elfogadják a szöveg tartalmát, de egyfajta harmóniát állítanak fel a két népcsoport létezése között. Mivel a 100 fős mintából összesen 2 fő került ebbe a kategóriába, emiatt ebből az információból sem vonható le messzemenő következtetés. Kérem, hogy az olvasó a 3. kategóriára tett észrevételeket fenntartásokkal kezelje a többi skála vizsgálata során is, az előbb említett okok miatt.

³⁴ 1. csoport: Elfogadja a szöveg tartalmát; 2. csoport: Megkérdőjelezi a szöveg tartalmát; 3. csoport: Elfogadás, de harmónia felállítás

5. ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek a gondolkodásbeli önállóság területén

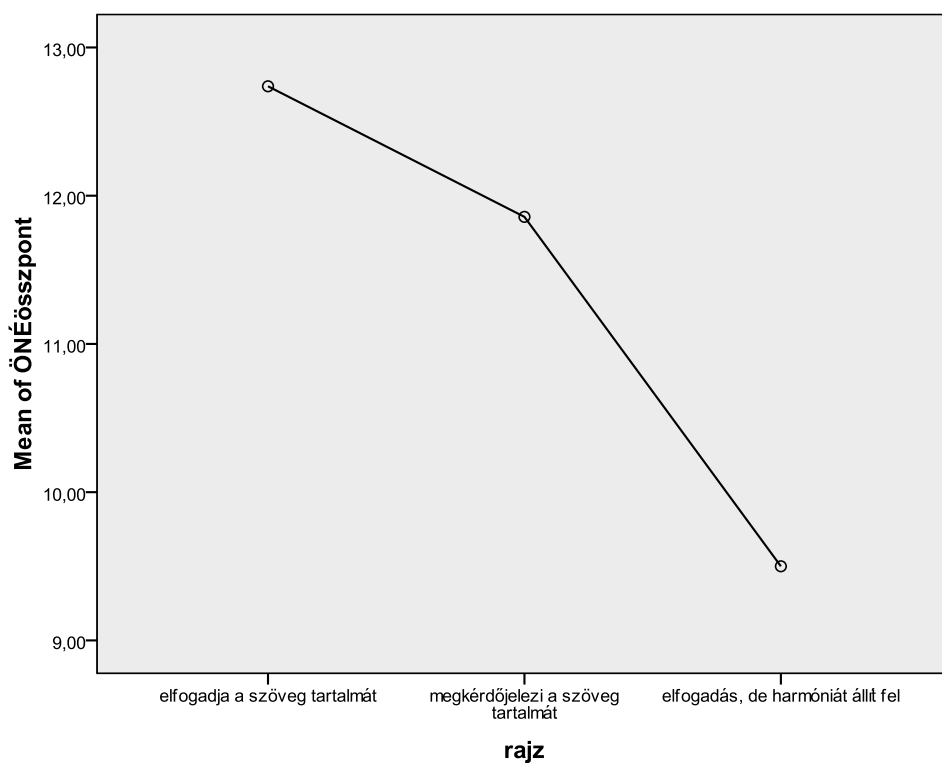
A rajzok három kategóriájára levetítve a gondolkodásbeli önállóság átlagpontjai szerint a 2. kategória rajzait elkészítő hallgatókra jellemző a legmagasabb átlagérték. Az alkotások egyértelműen tükrözik azt, hogy a készítői megkérdőjelezik az olvasott információ hitelességét, tehát felmerül bennük a kérdés, hogy a történet írója manipulatív megállapításokat tett. Az 1. kategória tagjai a gondolkodásbeli önállóság területén a középmezőnyben helyezkednek el átlagértékükkel a másik két csoporthoz viszonyítva. Tagjai maximálisan elfogadták az információ hitelességét. A rajzok 3. kategóriájába tartozók érték el a legalacsonyabb átlagpontszámot a vizsgált skálán, ezen hallgatók ugyan elfogadták a történetbe foglalt jellemzőket, de egyfajta harmóniát állítottak fel.

6. ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek a türelmetlenség területén

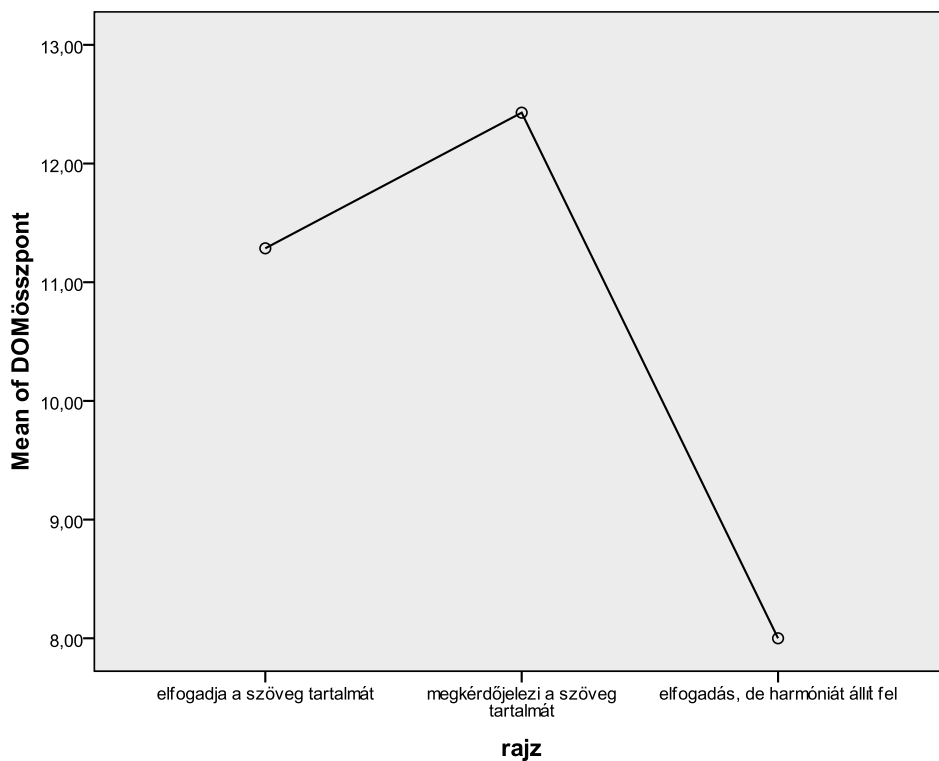
Azok a tanár szakos hallgatók, akik a rajzok kategorizálása során a 3. csoportba kerültek, rájuk a legmagasabb átlagpontszám jellemző a türelmetlenség területén a többi kategória átlagértékéhez képest. A középmezőnyt az 1. csoportba került személyek átlagértékei képviselik, a 2. csoportba került tanár szakosok pedig a legalacsonyabb átlagértékkel rendelkeznek a türelmetlenség skáláján. Ebbe a csoportba tartozó hallgatók rendelkeznek a legnagyobb türelemmel a másik ember irányába.

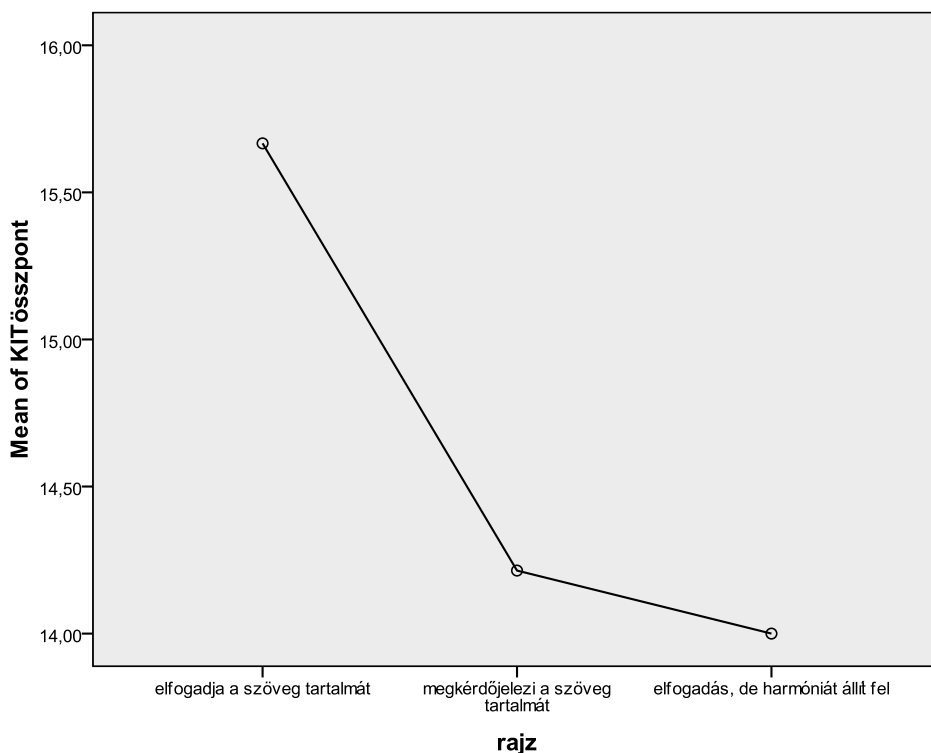
ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek az önérvényesítés területén

Az önérvényesítés területén kialakult átlagpontszámok a rajzok kategorizálása során a következőképpen alakultak. Az 1. kategória érte el a legmagasabb átlagértéket, a második helyen a 2. kategória tagjai helyezkednek el, míg a legalacsonyabb átlagpontszámot a 3. számú, kivételt képező kategória hallgatói érték el. Eszerint azok a leendő pedagógusok, akik magas pontszámot értek el az önérvényesítés skáláján, maximálisan elfogadták az információk valóságtartalmát, míg azok, akik kevésbé jellemezhetőek az önérvényesítéssel, megkérdőjelezték az olvasott népcsoportról kapott tényeket.

ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek a dominancia területén

Azok, akik a rajzok kategorizálása során a 2. csoportba kerültek, rájuk a legmagasabb átlagpontszám jellemző a dominancia területén a többi kategória átlagértékéhez képest. Tehát akik magas dominanciával rendelkeznek, megkérdőjelezzik a szerző mondanójának igazságtartalmát, helyet adva a sztereotip gondolatok elutasításának. Akik az 1. kategória tagjai között szerepelnek, második helyen végeztek a kategóriákra vonatkozó átlagértékek rangsorában a dominancia területén. A 3. kategória hallgatói a legalsóbb átlagértéket produkálták.

9. ábra: A rajzok kategorizálása során elért átlagértékek a kitartás területén

Az utolsó skála, amelyet meg kell vizsgálnom a rajzok kategóriáira rávetítve, az a kitartás skálája. Az 1. csoportba tartozók érték el a legmagasabb átlagpontoszámot ezen a területen a kategóriák átlagértékeinek egymáshoz viszonyítása során. A 2. és 3. kategóriába tartozó hallgatókra vonatkozó átlag nem mutat számarányban túl nagy eltérést, azonban a 2. csoportba tartozók minimálisan magasabb értéket értek el.

A rajzok kategóriáinak átlagértékei a vizsgált skálákra lebontva megközelítőleg a következőképpen alakultak. Az 1. kategóriában helyett kapott személyekre a legnagyobb arányban a kitartás, a gondolkodásbeli önállóság a jellemző. Ezt követi az önérvényesítés, a dominancia, a türelmetlenség és végül a nonkonformitás.

A 2. kategóriába tartozó személyek a legmagasabb átlagpontoszámot a gondolkodásbeli önállóság és a kitartás területén érték el. Ezt követte a dominancia, az önérvényesítés, a nonkonformitás és a türelmetlenség területén szerzett pontszám.

A 3. kategória hallgatói a legkiemelkedőbb értéket a kitartás területén érték el, ezt követte a gondolkodásbeli önállóság, a nonkonformitás és a türelmetlenség azonos átlagpontoszámmal, majd ezt követte az önérvényesítés és a dominancia értéke.

	1. kategória		2. kategória		3. kategória	
	Érték	Rangsor	Érték	Rangsor	Érték	Rangsor
NON átlag	7,83	6.	8,70	5.	11,60	3.
GON átlag	14,80	2.	15,49	1.	12,97	2.
TÜR átlag	10,57	5.	8,63	6.	11,60	3.
ÖNÉ átlag	12,78	3.	11,76	4.	9,58	4.
DOM átlag	11,37	4.	12,46	3.	8,00	5.
KIT átlag	15,62	1.	14,25	2.	14,00	1.

7. táblázat: A rajzok kategóriáinak átlagértéke a vizsgált skálákra lebontva

3.7. Reflektálás a felállított hipotézisekre

A vizsgálat eredményeinek kiértékelése után az általam felállított hipotézisekre a következőképpen szeretnék reflektálni. Azonban előtte ismét szeretném hangsúlyozni, hogy a nemek és életkorok okozta arányeltolódás miatt eredményeim csak tendenciaszerűek.

Az első feltevés az volt, hogy a 25. életévüket betöltött, illetve idősebb tanár szakos hallgatók valószínűleg nagyfokú gondolkodásbeli önállósággal rendelkeznek, ezáltal személyük kevésbé befolyásolható. Ezen feltevés az életkorhoz köthető élettapasztalattal indokolható, melynek során a mindennapi életben megtanulták saját tapasztalataik alapján megítélni a társadalom tagjait, mellőzve az általánosítást. Eredményeim szerint a 25 év feletti hallgatók 35 fővel vettek részt a vizsgálatban. A 35 főből 11 fő (31%) visszautasította, míg 24 fő (69%) elfogadta a sztereotip gondolatokat. Tehát ezen hipotézisem cáfolatát állították fel a vizsgálati eredmények.

Második hipotézisem az volt, hogy a nemeket illetően a férfiakat nagyobb mértékben jellemzi a dominancia és az önérvényesítés, ami véleményem szerint együtt jár az önálló véleményalkotással, gondolkodásbeli önállósággal. Ezáltal a férfiak kevésbé fogékonyak mások véleményére, illetve annak átvételére, tehát kevésbé jellemző rájuk a sztereotip gondolatok elfogadása. A férfiak a vizsgálatban résztvevő 100 főből 26 személlyel képviseltették magukat. Az általuk felállított skálaátlagok rangsorában az első helyen a gondolkodásbeli önállóság, a második helyen az önérvényesítés, a harmadik helyen a dominancia helyezkedik el. Tehát hipotézisem ezen része beigazolódott. A férfiak 23%-ára, (tehát 6 főre) igaz az, hogy megkérdőjelezzik a túláltalánosításból fakadó sztereotípiák és előítéletek igazságtartamát. Ellenben ez a 74 nőnemű vizsgálati személy 11%-áról (tehát összesen 8 főről) mondható csak el. Tehát a férfiak a sztereotípiák és előítéletek területén toleránsabb viselkedést tanúsítanak a társadalom tagjaival szemben, és nem fogadnak el semmilyen forrásból származó információt mérvadónak a személypercepció során. A második számú hipotézisemet ezzel sikerült alátámasztanom.

A harmadik hipotézisem szerint azok a nők, akiknek személyére a kitartás nagy arányban jellemző, az ő véleményalkotásuk mentesülni fog a manipulatív és befolyásoló információk halmazától, amellyel nap mint nap találkoznak. Hiszen az őket ért nemi diszkriminációk miatt céljaik elérésében sokkal kitartóbbak férfi társaiknál, illetve ebből kifolyólag saját tapasztalataikra hagyatkozva erős kitartást fognak tanúsítani a

sztereotípiáktól terhes gondolkodás visszautasítása terén. A vizsgálati eredmények szerint a nőkre valóban a vizsgált személyiségjegyek közül a kitartás volt a legnagyobb mértékben jellemző. Tehát hipotézisem ezen része bizonyítást nyert, azonban a vizsgálat megcáfolta azt az állítást, hogy a kitartó személyiségek visszautasítják a túláltalánosításból fakadó sztereotípiákat. Az eredmények tükrében a feltételezés ellentéte bizonyosodott be, amely szerint a kevésbé kitartó tanár szakos hallgatókra jellemző az, hogy visszautasítják a beskatulyázó feltételezéseket.

A negyedik hipotézisem szerint azok a hallgatók, akik nonkonformista magatartást tanúsítanak, szembe mernek helyezkedni a társadalom által felállított sztereotípiákkal és előítéletekkel. Ennek megfelelően, a saját véleményüket felvállalva megkérdőjelezik a túláltalánosításokból fakadó sztereotip gondolatokat. A vizsgálati eredmények szerint azok a hallgatók, akiket inkább a konformitás jellemez, ők maximálisan elfogadták a sztereotípiák igazságtartalmát, ellenben azok a hallgatók, akikre nagyobb arányban volt jellemző a nonkonformista magatartás, megkérdőjelezték a túláltalánosításból fakadó információkat. Tehát ezen feltevésemet vizsgálati eredményeim megerősítették.

Az ötödik feltevés az volt, hogy azok a leendő pedagógusok, akik személyiségét nagyfokú türelmesség jellemzi, véleményem szerint veszik a fáradságot arra, hogy alaposabban utánajárnak a túláltalánosításokból fakadó sztereotípiáknak annak érdekében, hogy megbizonyosodjanak a társadalmi közegben hangoztatott információk hitelességéről és érvényességéről. Eredményeim alapján azok a hallgatók, akik szembe helyezkedtek a túláltalánosított információkkal, a legalacsonyabb átlagpontszámot érték el a türelmetlenség skáláján. A rajzok kategorizálása során is, illetve a skálarangsorok felállításában is az utolsó helyre tették ezt a személyiségjellemzőt. Tehát rájuk inkább a türelmesség jellemző a másik ember irányában. Tehát ezen hipotézisem is beigazolódtott a vizsgálati eredmények fényében.

Jövőbeli céljaim között szerepel a vizsgálat megismétlése, immár a nemek és korcsoportok megfelelő arányú részvételével annak érdekében, hogy eredményeim ne csak tendenciák legyenek, valamint további statisztikai számításokat is szeretnék elvégezni.

A kutatás eredményeinek rövid távú hasznosítását abban látom, hogy a vizsgálat eredményeit ismertetem a kutatásban résztvevőkkel, rávilágítok azon gyenge pontokra a sztereotípiák és előítéletek mentén, amelyeken szükségesek lehetnek a változtatások a megfelelő pedagógusszemélyiség kialakításának érdekében. Hosszú távú hasznosítás között szerepel a kutatási eredmények ismertetése a pedagógiai, pszichológiai, diszciplináris képzésekben, illetve felhasználása a módszertani eljárások fejlesztésében.

4. Összegzés

A dolgozat elején a témaválasztás indoklását követően a hangsúlyt a szakirodalmi háttér és az eddig elvégzett kutatások feltárására fektettem. Ennek keretein belül ismertettem a személypercepció működését, mert a társas interakciók során számos tényező befolyásolja véleményünk kialakítását embertársainkról. Ezután a szakirodalmak tükrében ismertettem az előítélet és a sztereotípiák fogalmát, a negatív attitűdökkel teli gondolkodás működését; valamint rámutattam az előítéletesség és a sztereotipizálás kialakulásának főbb okaira és befolyásoló tényezőire. Mindezek mellett fontosnak tartottam azt, hogy bemutassam a Magyarországon meglévő előítéletek területeit a hazai és nemzetközi vizsgálatok fényében. A szakirodalmi háttér feltárása úgy válhatott teljes egészé, ha az előítéletesség csökkentésére irányuló törekvéseket is megemlítem hazai és nemzetközi viszonylatban is, habár a hangsúlyt a magyarországi törekvésekre helyeztem.

Mindezen ismeretek birtokában felállítottam hipotéziseimet a vizsgálandó témával kapcsolatban, amely során 5 feltevés vizsgálatát tűztem ki célul, amelyet a tanár szakos hallgatókat körében kívántam lebonyolítani. Tehát a hipotézisek felállítása és a vizsgálati minta kiválasztása után következett a vizsgálati módszer megjelölése. Ezen feltevések alátámasztására, illetve cáfolatára a legalkalmasabb vizsgálati módszernek egy önjellemző kérdőív kitöltését, illetve egy rajzos feladat elkészítését találtam.

A vizsgálat lebonyolítása után hozzákezdtem az eredmények kiértékeléséhez az SPSS statisztikai program és a Microsoft Excel 2010-es programnak a segítségével. Az első lépésben a vizsgálati mintát vettem nagyító alá a nemek és korcsoportok megoszlását illetően. Ezután tettem azt a kijelentést, hogy a nők és a 22–24 éves korcsoport irányában nagymértékű arányeltolódás történt, emiatt eredményeim csak tendenciaként értelmezhetők.

Az eredmények konkrét kiértékelése során a kérdőívben mért személyiségjegyek skáláinak átlagpontszámait megvizsgáltam a nemekre, a korosztályokra és az elkészült rajzok kategóriáira lebontva, melyeket 3 csoportba soroltam be, és a Mellékletek című fejezetben példákkal is bemutattam. Az eredmények számszaki és szöveges értékelése után tudtam a felállított hipotéziseket alátámasztani vagy éppen megcáfolni.

Miután reflektáltam saját hipotéziseimre, megfogalmaztam jövőbeli céljaimat. Először is azt, hogy a vizsgálatot meg szeretném ismételni, immár a nemek és korcsoportok megfelelő arányú részvételével, annak érdekében, hogy eredményeim ne csak tendenciák legyenek. Ezután kijelöltem a kutatás eredményeinek rövid távú és hosszú távú hasznosításának formáit.

5. Felhasznált irodalom

1. Allport, Gordon W. (1977): *Az előítélet*. Gondolat kiadó, Budapest. 29–47, 50–64, 93–116, 120–136, 281–299, 303–318, 399–411, 539–558, 579–599.
2. Aronson, Elliot (1998): *A társas lény*. Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest. 36–65, 211–255.
3. Balassa Szilvia, Kovács András (2010): Kontexus és kontaktus. A kontaktus hipotézis vizsgálata Magyarországi vegyes lakosságú településeken. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 99–112. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 06. 28. 17:13
4. B. Nagy Éva (2010): Megközelítések és módszerek, Ami rajtunk múlik. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 179–189. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 06. 28. 10:57
5. Bargotok és róterek története. In: Daniel Shapiro (1995, szerk.): *Konfliktus és kommunikáció. Át a konfliktuskezelés labirintusán*. Open Society Institute, New York. USA. 65
6. Csepeli György (1997): *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest. 220–225, 316–320, 475–480, 490–500.
7. Dencső Blanka – Sik Endre (2007): *Adalékok az előítéletesség mértékének és okainak megismeréséhez a mai Magyarországon*. Oktatókutató Intézet, Budapest. http://www.ittvagyunk.eu/application/essay/7_1.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 10. 31. 16:42

8. Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Sik Endre (2004): „Nőtték-e az előítéletek Magyarországon?": In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (2004, szerk.): *Társadalmi riport 2004*. TÁRKI, Budapest. 375–399. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a809.pdf> Utolsó megtekintés: 2013. 08. 02. 14:35
9. Erős Ferenc (2007): Irányok és tendenciák az előítéletek kutatásában. *Educatio*, 2007/1. sz. 3–9. <http://epa.oszk.hu/01500/01551/00039/pdf/409.pdf> Utolsó megtekintés: 2013. 08. 03. 09:03
10. Fábián Zoltán – Sik Endre (1996): „Előítéletesség és tekintélyelvűség” In: Andorka Rudolf, Kolosi Tamás és Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport 1996*. (TÁRKI). Századvég, Budapest. 381–413. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a895.pdf> Utolsó megtekintés: 2013. 08. 12. 14:12
11. Forgács József (2002): *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairosz Kiadó, Budapest. 31–48, 49–70, 71–90, 91–114, 295–316.
12. F. Lassú Zsuzsa és Elekné Szarvas Anett (2000): Jane Elliott nyomában. Az előítéletek csökkentése a tanárképzésben. *Magyar Pedagógia*, 100. 2. sz. 227–241. http://www.magyarpedagogia.hu/document/F.Lassu_1002.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 09. 25. 16:28
13. G. Márkus György (2012): Előítéletesség Európában, intolerancia Magyarországon, Recenzió és reflexió. *XXI. század- Tudományos közlemények*. 2012. 27. sz. 1–19. http://www.academia.edu/1484152/Eloiteletek_Europaban_intolerancia_Magyarorszagon Utolsó megtekintés: 2013. 08. 27. 13:30
14. Hanák Zsuzsanna (2012): A pedagógus családdal végzett munkájának szerepe a romák társadalmi integrációjában. *Társadalmi együttélés Interdiszciplináris e-folyóirat* 2012. 3. sz. 1–8. http://www.tarsadalmiegyutteles.hu/data/files/hanak_zsuzsanna_2pkqQa.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 09. 03. 17:18
15. Kende Judit (2010): Óvodások előítéletei, A csoport szerepe. Kisgyerekek előítéleteinek és sztereotípiáinak alakulása. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 135–143. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 07. 02. 14:23
16. Kovács Mónika (2010): Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 7–27. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 07. 12. 10:15
17. Krekó Péter (2010): Jobboldali extrémizmus iránti igény Magyarországon és Izraelben. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 73–98. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 07. 21. 16:40
18. Ligeti György (2006) „Sztereotípiák és előítéletek”: In: Kolosi Tamás, Tóth István György és Vukovich György (2006, szerk.): *Társadalmi riport 2006*, Budapest. 373–389. http://www.tarsadalomkutas.hu/kkk.php?TPUBLA717/publikaciok/tpubl_a_717.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 07. 18. 19:07
19. Örkény Antal – Váradi Luca (2010): Az előítéletes gondolkodás társadalmi beágyazottsága nemzetközi összehasonlításban. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 29–46. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 10. 05. 18:06

20. Síklaki István (2010): Sztereotípiák, reklám, identitás, Fókuszcsoportos kutatás az integrált reklámok fogadtatásáról. *Alkalmazott pszichológia*. XII. 1–2. sz. 113–133. http://ap.elte.hu/wp-content/uploads/2012/09/APA_2010_1-2.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 07.15. 12:06egtek
21. Tóth László – Király Zoltán (2006): Új módszer a kreativitás megállapítására: A Tóth-féle kreativitásbecslő skála (TKBS). *Magyar Pedagógia* 106. 4 sz. 287–311. http://www.magyarpedagogia.hu/document/Toth_MP1064.pdf Utolsó megtekintés: 2013. 05. 18. 15:32

6. Mellékletek

1. számú melléklet: Táblázatok

Életkor	Rajzok kategorizálása			Összesen
	Maximálisan elfogadja a szöveg igazságtartalmát	Megkérdőjelezi a szövegben olvasott információ hitelességét	Elfogadja az olvasott információt, mégis egyfajta harmóniát állít fel a két népcsoport között	
20	1	0	0	1
21	6	0	0	6
22	25	0	0	25
23	16	0	1	17
24	12	3	1	16
25	9	3	0	12
26	1	0	0	1
28	1	0	0	1
30	0	1	0	1
31	1	0	0	1
33	1	1	0	2
35	2	0	0	2
36	1	0	0	1
37	0	2	0	2
39	0	1	0	1
41	2	0	0	2
44	1	0	0	1
45	3	1	0	4
48	0	1	0	1
50	1	0	0	1
54	1	0	0	1
55	0	1	0	1
Total	84	14	2	100

3. táblázat: A rajzok kategóriáinak elfogadása életkori megoszlás szerint

Élet- kor	NON összpont	GON összpont	TÜR összpont	ÖNÉ összpont	DOM összpont	KIT össz- pont
	Átlag	Átlag	Átlag	Átlag	Átlag	Átlag
20	15,00	13,00	14,00	15,00	3,00	6,00
21	7,33	13,67	10,00	13,83	13,50	14,17
22	6,48	15,12	10,68	12,28	10,96	17,96
23	8,24	14,47	10,88	12,29	11,47	14,53
24	9,00	15,25	11,69	12,88	12,19	14,88
25	6,83	15,67	8,67	12,58	10,25	16,00
26	3,00	17,00	10,00	9,00	9,00	20,00
28	17,00	19,00	3,00	18,00	13,00	8,00
30	17,00	18,00	13,00	18,00	21,00	12,00
31	12,00	14,00	9,00	14,00	15,00	10,00
33	6,50	13,00	8,00	12,00	7,00	17,50
35	8,50	15,50	5,50	13,00	12,00	19,50
36	7,00	15,00	10,00	13,00	6,00	15,00
37	10,00	18,00	8,50	14,50	14,00	12,00
39	3,00	21,00	12,00	13,00	13,00	13,00
41	10,00	14,50	15,00	17,00	19,00	10,00
44	10,00	11,00	13,00	14,00	15,00	7,00
45	8,25	13,00	8,25	9,50	7,75	16,25
48	8,00	15,00	9,00	7,00	8,00	19,00
50	10,00	20,00	4,00	9,00	14,00	21,00
54	13,00	9,00	12,00	13,00	10,00	9,00
55	11,00	10,00	10,00	5,00	8,00	9,00

6. táblázat: A skálaátlagok értékeinek megoszlása életkor szerint

2. számú melléklet: A rajzok kategorizálása példákkal alátámasztva

1.kategória: Maximálisan elfogadja a szöveg igazságtartalmát

1. kép: 2. vizsgálati személy, 24 éves nő

2. kép: 23. vizsgálati személy, 22 éves nő

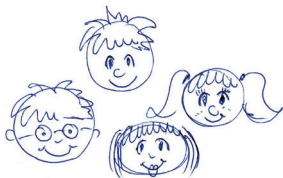
Róka világa

Bargatok világa

3. kép: 46. vizsgálati személy, 22 éves nő

4. kép: 69. vizsgálati személy, 25 éves nő

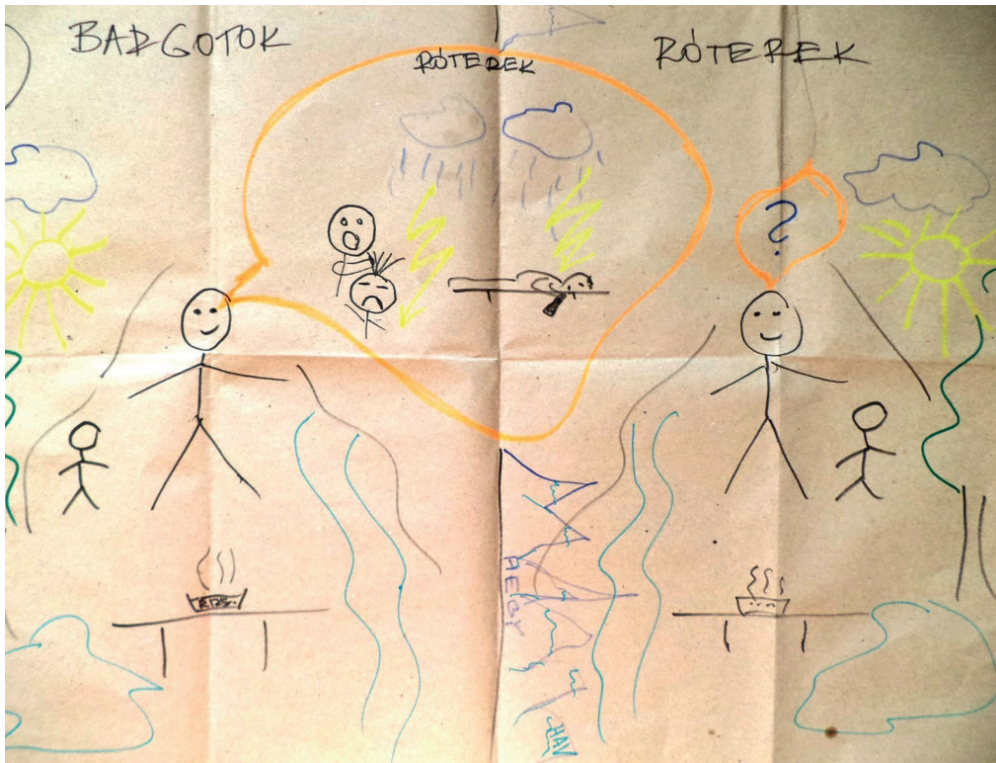
5. kép: 70. vizsgálati személy, 22 éves nő

2. kategória: Megkérdőjelezi a szövegben olvasott információ hitelességét

6. kép: 47. vizsgálati személy, 55 éves férfi

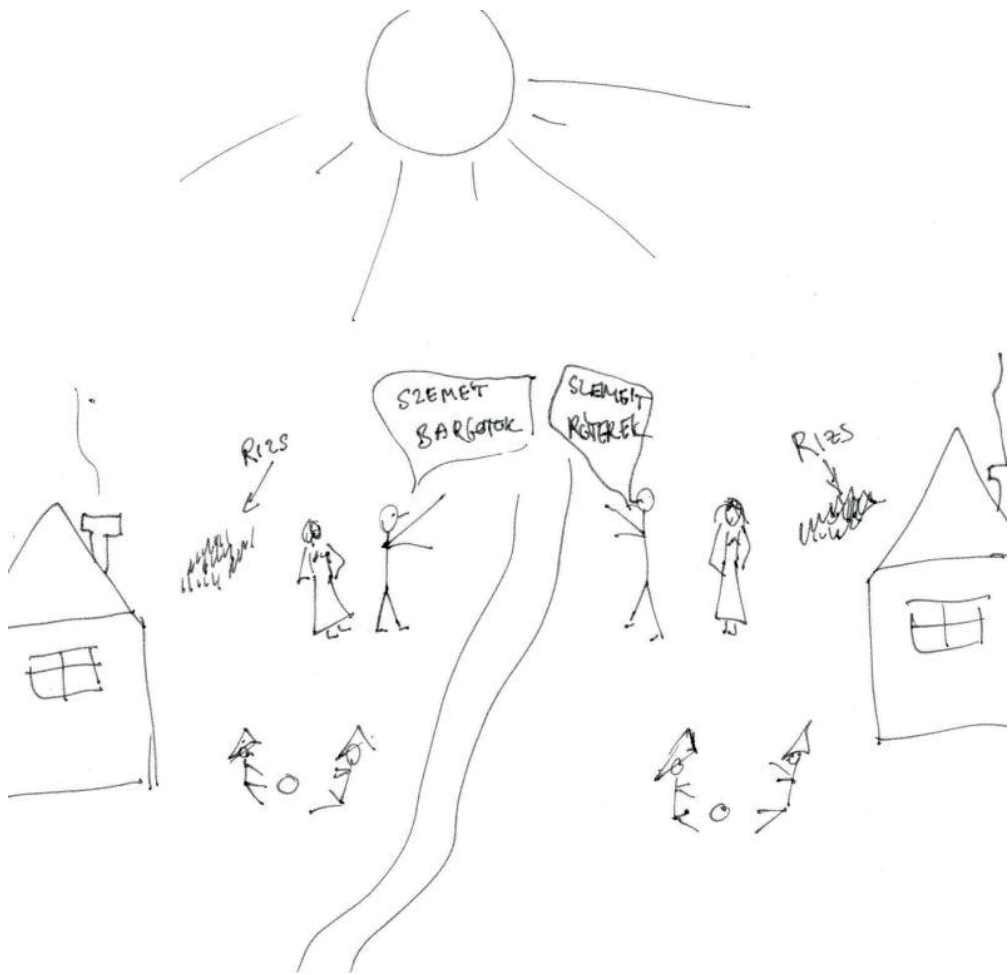

7. kép: 59. vizsgálati személy, 39 éves nő

8. kép: 66. vizsgálati személy, 37 éves férfi

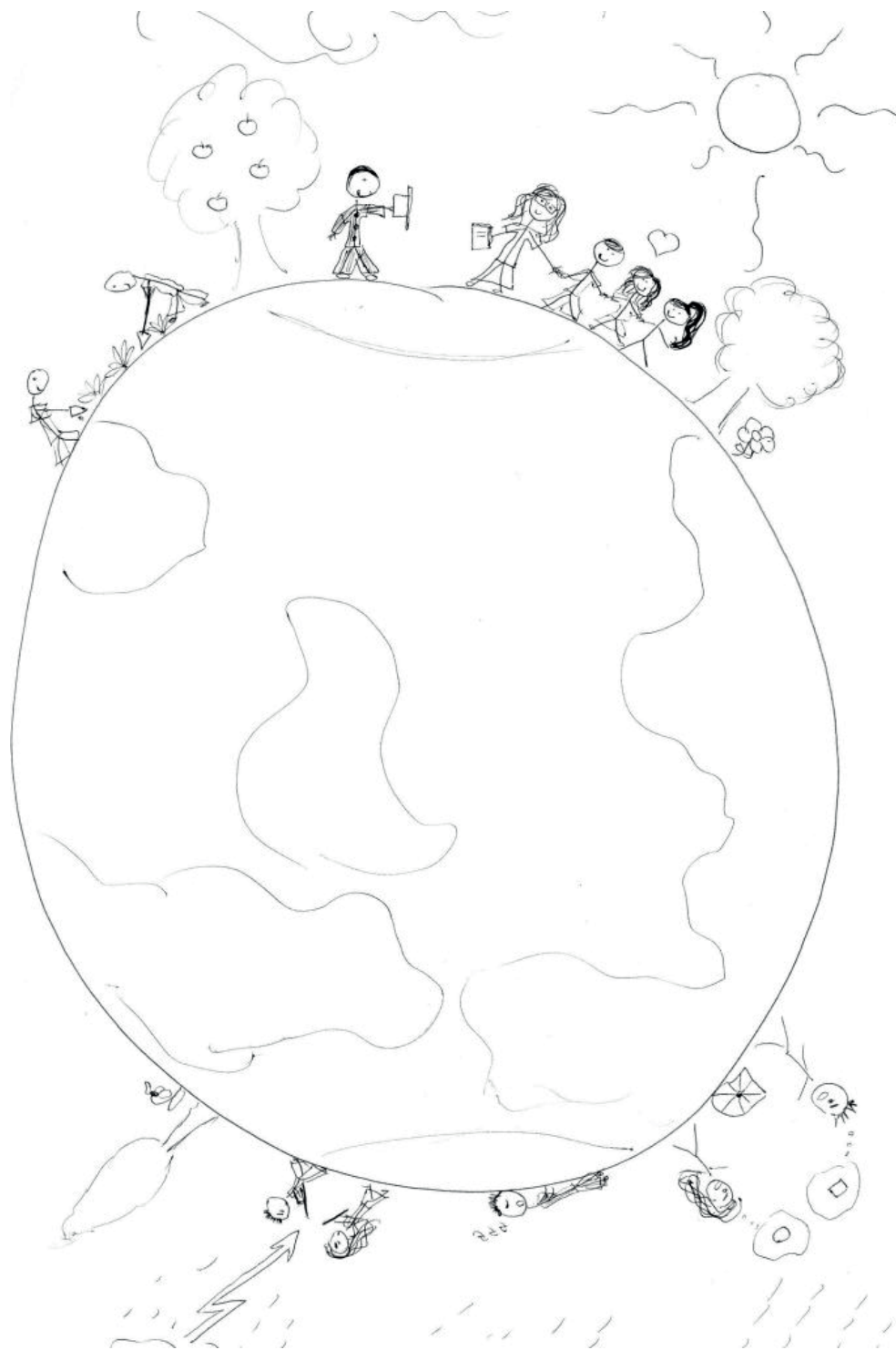

9. kép: 89. vizsgálati személy, 25 éves férfi

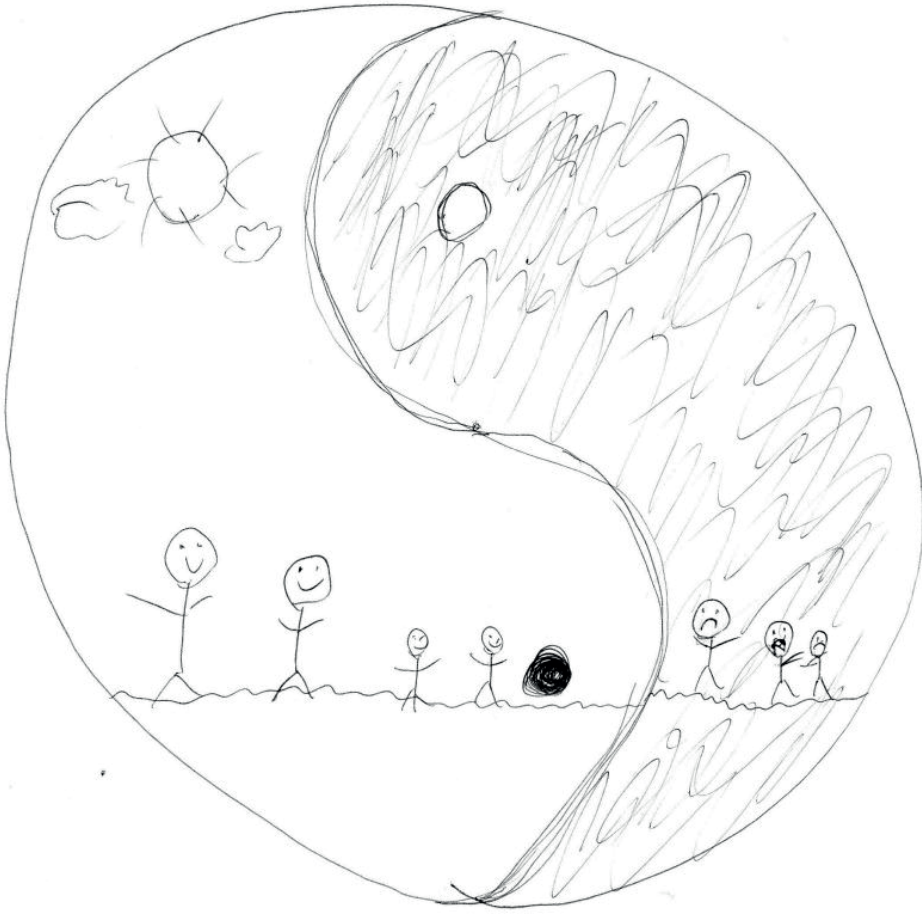

10. kép: 95. vizsgálati személy, 25 éves nő

3. kategória: Elfogadja az olvasott információt, mégis egyfajta harmóniát állít fel a két népcsoport között

11. kép: 16. vizsgálati személy, 23 éves nő

12. kép: 28. vizsgálati személy, 24 éves férfi

3. számú melléklet: A vizsgálat során alkalmazott módszerekTóth László és Király Zoltán kérdőíve alapján
Önjellemző kérdőív (TKBS)

Ez a kérdőív annak feltárását célozza, hogy milyen vagy. Karikázd be az egyes állítások után álló 0-tól 4-ig terjedő számok egyikét (állításonként egyet) annak megfelelően, hogy mennyire jellemzőek rád! A számok jelentése a következő:

- 0 = Egyáltalán nem jellemző rám
- 1 = Többnyire nem jellemző rám
- 2 = Félig-meddig jellemző rám
- 3 = Általában jellemző rám
- 4 = Teljes mértékben jellemző rám

Nincsenek jó vagy rossz válaszok, mindössze azt szeretném megtudni, hogy a felsorolt tulajdonságok mennyire jellemzőek rád.

Karikázd be a válaszlehetőségek közül azt, amelyik leginkább kifejezi a véleményed!

		Egyáltalán nem jellemző		Teljes mértékben jellemző		
		0	1	2	3	4
1	Az iskolai magatartásom ellen soha nem merült fel kifogás.	0	1	2	3	4
2	Többnyire nem értem meg teljesen a tananyagot részletes tanári magyarázat nélkül.	0	1	2	3	4
3	Általában megállom, hogy más hosszúra nyúlt mondanójába sűrgetően belekötögyjak, még ha unalmasnak is találok.	0	1	2	3	4
4	Inkább lemondok valamiről, ha úgy látom, hogy túl sok ember ellenállását kell legyőznöm.	0	1	2	3	4
5	Társaságban általában én vagyok a hangadó.	0	1	2	3	4
6	Inkább éjszakába nyúlóan is tanulok, mint hogy számonkéréskor gyengén szerepeljek.	0	1	2	3	4
7	Sokszor előfordult velem, hogy viselkedésem miatt összeütközésbe kerültem a tanárainkkal.	0	1	2	3	4
8	Teendőim megszervezésében nincs szükségem segítségre.	0	1	2	3	4
9	Ideges leszek, ha valakinek többször kell elmondanom ugyanazt, míg végre megérti.	0	1	2	3	4
10	Mindig a saját céljaimat követem, akkor is, ha emiatt másokkal összeütközésbe kerülök.	0	1	2	3	4
11	Nem vagyok egy parancsolgató típus.	0	1	2	3	4
12	Sokszor előfordult, hogy nem volt kedvem a házi feladat megírásával bajlódni, inkább lemásoltam valakiétől.	0	1	2	3	4

13	Minden helyzetben úgy cselekszem, ahogy azt elvárják tőlem.	0	1	2	3	4
14	Gyakran kérek tanácsot másoktól.	0	1	2	3	4
15	Viszonylag jól tűröm, ha betegség vagy baleset miatt tétlenségre vagyok kárthatatva.	0	1	2	3	4
16	Legtöbbször nem szólok, ha élelem toladik valaki a sorban, mert számomra fontosabb a békeesség.	0	1	2	3	4
17	Jól boldogulnék olyan hivatásban, ahol befolyásom, „hatalmam”, irányítási jogom lenne mások felett.	0	1	2	3	4
18	Nagy odaadással, kitartással szoktam tanulni.	0	1	2	3	4
19	Már sokszor kaptam a fejemre azért, mert mást akartam, mint a többiek.	0	1	2	3	4
20	Egyedül is elboldogulok a feladataimmal.	0	1	2	3	4
21	Azt hiszem, másokhoz képest kevésbé vagyok türelmes.	0	1	2	3	4
22	Amit helyesnek tartok, azt keresztülviszem akkor is, ha rossz szemmel néznek rám.	0	1	2	3	4
23	Nem tartom magamat vezéregyéniségnek.	0	1	2	3	4
24	Nem érzek magamban annyi erőt, hogy még sok éven át tanuljak.	0	1	2	3	4
25	Társaságban igazodom a többiekhez.	0	1	2	3	4
26	Ki szoktam kérni mások véleményét, hogy tudjam: amit gondolok, azt jól gondolom-e.	0	1	2	3	4
27	Akkor is meg tudom őrizni a nyugalmam, ha hosszú sort kell kiállnom.	0	1	2	3	4
28	A vitákból ritkán kerülök ki győztesen.	0	1	2	3	4
29	Ha többen vagyunk együtt, legtöbbször az történik, amit én akarok.	0	1	2	3	4
30	Nem szoktam a tanulást abbahagyni addig, amíg a leckéimmel el nem készülök.	0	1	2	3	4
31	Valahogy mindig kilógok a sorból.	0	1	2	3	4
32	A megtanulandó anyagot magamtól is teljes mértékben átlátom, nem kell átbeszélnem senkivel.	0	1	2	3	4
33	Nehezen viselem a várakozást.	0	1	2	3	4
34	Akár erőszakosan is ragaszkodom ahhoz, hogy a dolgok az én kedvem szerint történjenek.	0	1	2	3	4
35	Általában kiterek az elől, hogy én legyek az irányító.	0	1	2	3	4
36	Csak annyi időt töltök a tanulással, amennyi feltétlenül szükséges.	0	1	2	3	4

KÖSZÖNJÜK!

**Az alábbiakban egy történetet olvashatsz.
Kérjük az elolvasás után rajzold le,
hogyan Te hogyan képzeld el a bargotokat és a róterekeket!
(mellékelünk egy üres lapot)
A BARGOTOK ÉS A RÓTEREK
(**ÍRTA EGY BARGOT**)**

A bargotok Bargóniában élnek. Ez az ország a világ túlsó felén, Zéther és Trébonia szigete között terül el. A bargóniai emberek nagyon csodálatosak. A gyermekek nagyon ritkán veszekednek egymással, és a felnőttek békében dolgoznak. Bargónia fő tápláléka a rizs, de a bargotok tányérja soha sem üres. Az időjárás egész évben egyenletes: kissé szellős, mindig meleg és napos.

A róterek egy másik országban élnek, melynek neve Rutris. Ez az ország is a világ túlsó felén, Bilbo és Treblin szigete között terül el. A rutrisi emberek nagyon aljasak. A gyerekek örökké kiabálnak egymással, és a felnőttek gyakran verekednek. Mikor a felnőttek a munkahelyükön vannak, soha nem csinálnak meg semmit, mivel mindenki csak alszik vagy üvöltözik munka helyett. Az idő mindig nagyon hideg, szellős és esős Rutrisban.